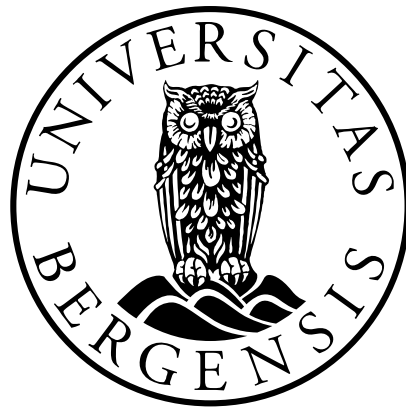

Offentlighetsprinsippet i seksualsaker

En vurdering av i hvilken grad seksualsaker går og bør gå bak lukkede dører av hensyn til privatlivets fred

Kandidatnummer: 48

Antall ord: 14611

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10. desember 2024

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	4
1.1 Tema og problemstilling for oppgaven	4
1.2 Metode og fremstillingen videre	5
2 Introduksjon	7
2.1 Kort om offentlighetsprinsippet	7
2.2 Medienes rolle i straffesaker	8
2.3 Seksualforbrytelser	9
3 Adgangen til å lukke dørene av hensyn til «privatlivets fred» i dl. § 125 første ledd bokstav b	11
3.1 Privatlivets fred	11
3.2 Alternative tiltak som kan benyttes fremfor lukkede dører.....	13
3.2.1 Innledning.....	13
3.2.2 Referatforbud fra rettsforhandlingene	13
3.2.3 Gjengivelse av rettsavgjørelser	13
3.3.3 Anonymisering	14
4 Rettspraksis	16
4.1 Analysens utgangspunkt.....	16
4.2 Lukkede dører av hensyn til tiltalte	17
4.2.1 Rt-1987-406 (Horekundesaken)	17
4.2.2 HR-2001-19.....	18
4.2.3 Bergensaken – LG-2023-101772	19
4.2.4 Der tiltalte er under 18 år	20
4.3 Lukkede dører av hensyn til fornærmede.....	21
4.3.1 Rt-2002-1526.....	21
4.3.2 LB-2017-62837	22
4.3.3 LG-2006-171247-1	24
4.3.4 TNHER-2018-194021-1 – Nord Troms tingrett	25
4.3.5 Frosta-saken (kjennelse 23-181822MED-TTRO/TSTE) – Trøndelag tingrett	26
5 EMK artikkel 6 om retten til en rettferdig rettergang	29
5.1 Offentlighetsprinsippet i EMK-retten	29
5.2 Mraović mot Kroatia	29
6 Dansk retts regulering av offentlighetsprinsippet i seksualsaker	32
6.1 Bakgrunn for sammenlikningen	32
6.2 Rett til å følge rettsforhandlinger og referatrett.....	32

7 Hensynsbetraktninger	35
7.1 Innledning.....	35
7.2 Hensyn som begrunner åpenhet i seksualsaker	35
7.2.1 Virkningen av straff.....	35
7.2.2 Allmennhetens rettsfølelse	35
7.2.3 Rettssikkerhet	36
7.2.4 Materielt riktig resultat	37
7.2.5 Tillitshensynet	37
7.3 Hensyn som begrunner lukkede dører i seksualsaker	38
7.3.1 Påkjenningen for partene	38
7.3.2 Tillit til rettssystemet.....	38
7.3.3 Materielt riktig resultat	39
7.4 Offentlighetsreglene i lys av dagens bruk av sosiale medier	39
8 Bør seksualsaker i større grad behandles bak lukkede dører?	42
8.1 Innledning.....	42
8.2 Argumenter for økt bruk av lukkede dører.....	42
8.3 Argumenter mot økt bruk av lukkede dører	44
8.4 Avveining mellom offentlighetshensynet og hensynet til privatlivets fred	47
Kildeliste	49

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling for oppgaven

Seksualforbrytelser har i lang tid utgjort en betydelig samfunnsutfordring. I 2023 ble det anmeldt 7 484 seksuallovbrudd¹, mer enn en dobling siden begynnelsen av 2000-tallet.² Seksualsakene inneholder detaljerte opplysninger om seksuelle handlinger, den mest intime og private delen av et menneskets liv. Likevel er hovedregelen at slike saker skal føres for åpne dører når de behandles i retten etter domstolloven § 124.³ Loven oppstiller snevre unntak fra hovedregelen i § 124, der dørene blant annet kan lukkes av hensynet til «privatlivets fred» etter § 125 første ledd bokstav b. Det kan bli tale om å balansere to grunnleggende rettigheter mot hverandre, retten til en offentlig rettergang etter Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) artikkel 6 nr. 1⁴ og Grunnloven § 95⁵, mot retten til privatliv etter EMK artikkel 8 og Grunnloven § 102. Det føres mange seksualsaker for retten, og det skal i denne oppgaven vurderes i hvilken grad disse går bak lukkede dører av hensyn til «privatlivets fred».

Det har de siste årene vært særlig søkelys på seksuelle overgrep som samfunnsproblem, og hvordan disse sakene blir håndtert av domstolen. Temaet er svært betent, og diskusjoner og demonstrasjoner har blant annet omhandlet behovet for innføringen av en samtykkelov. Voldtektsutvalget ble i februar 2023 oppnevnt til å utrede problemstillinger som gjelder forebygging og straffeforfølgning av voldtekt, og hvordan personer utsatt for overgrep blir ivaretatt.⁶ Flere bevegelser, som stiftelsen «Vi tror deg», arbeider aktivt for å sette temaet på dagsordenen, med mål om å ivareta ofre og styrke rettssikkerheten i overgrepssaker.⁷

Dette bidrar til økt oppmerksomhet rundt voldtektssaker og domstolens behandling av disse sakene. Mediebildet er i stor grad preget av aktuelle voldtektssaker. Blant annet Frostasaken,

¹ «Anmeldte lovbrudd og ofre» 31.mai 2024, Statistisk sentralbyrå, <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/kriminalitet-og-rettsvesen/statistikk/anmeldte-lovbrudd-og-ofre> (lest 9.12.2024).

² Dyrstad, Kari Malene Jørgensen, Stene, Reid J. «Anmeldte seksuallovbrudd i endring?» 8. desember 2022, Statistisk sentralbyrå, <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/kriminalitet-og-rettsvesen/artikler/anmeldte-seksuallovbrudd-i-endring> (lest 9.12.2024).

³ Lov 13. august 1915 nr. 5 lov om domstolene (domstolloven).

⁴ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 4. november 1950, (Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen- EMK).

⁵ Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges grunnlov (Grunnloven).

⁶ NOU 2024: 4 s. 13.

⁷ Vi tror deg stiftelsen, <https://www.vitrordeg.com> (sist besøk 9.12.2024).

og fengslingsmøtet om voldtektsanklagene mot Marius Borg Høyby. Begge disse sakene gikk helt eller delvis bak lukkede dører av hensyn til de fornærmede i sakene. I fengslingsmøtet var dette mot den tiltaltes vilje. Terskelen for å lukke dørene under fengslingsmøter er lavere enn under hovedforhandling, og oppgavens fokus er lukkede dører under rettssaker.

Fengslingssaken illustrerer likevel sammen med Frosta-saken at temaet om offentlighet i voldtektssaker er svært aktuelt. Dette illustreres også av oppmerksomheten gruppevoldtektssaken i Bergen fikk på sosiale medier.⁸ Videoer og bilder fra rettssaken ble delt i sosiale medier, slik at partenes identitet ble kjent for offentligheten. Både fornærmede og de tiltalte som ble frikjent av lagmannsretten, har fått mye oppmerksomhet, og flere har rapportert om meldinger og trusler i etterkant. Domstolen var ikke forberedt på og klarte ikke å kontrollere spredningen av de intime detaljene fra Bergensaken. Saken kom ut av kontroll, noe som førte til at dørene etterhvert måtte lukkes. Voldtekt som et samfunnsproblem og problematikken som kan oppstå rundt offentlighet i disse sakene, gjør det aktuelt å reise problemstillingen:

I hvilken grad kan og bør seksualsaker gå bak lukkede dører av hensynet til «privatlivets fred» etter domstolloven § 125 første ledd bokstav b.

1.2 Metode og fremstillingen videre

Oppgaven skal analysere gjeldende norsk rett knyttet til bruk av lukkede dører i seksualsaker. Det brukes dermed rettsdogmatisk metode for å besvare oppgavens problemstilling.⁹ Det vil også være aktuelt å gjøre noen rettspolitiske betraktninger knyttet til om seksualsakene i større grad burde gå bak lukkede dører. Utgangspunktet for vurderingen er offentlighetsprinsippet i rettspleien, og prinsippets unntak. Dette er lovfestet i domstolloven § 124 jf. § 125, Grunnloven § 100 femte ledd jf. § 95, og EMK art. 6. nr. 1. Avgjørelsen om lukkede dører må tas konkret av retten i hver enkelt sak, og rettspraksis blir dermed et sentralt tolkningsbidrag for oppgavens problemstilling.¹⁰ Det er avsagt få kjennelser fra Høyesterett som gjelder lukkede dører i seksualsaker. Avgjørelsene tas som oftest av underrettsinstansene,

⁸ LG-2023-101772.

⁹ Om rettsdogmatikk som sjanger, se Mæhle, Synne Sæther, «Gjelder det andre regler for rettslig argumentasjon i rettsdogmatikken enn for domstolene?» Jussens Venner (2005), s. 329 flg, på s. 330 og Graver, Hans Petter, «Vanlig juridisk metode? Om rettsdogmatikken som juridisk sjanger» *TfR*,(2008) s. 149 flg.

¹⁰ Ot.prp. nr.55 (1997–1998) s. 41.

og ankes sjeldent til Høyesterett. Underrettspraksis vil ikke ha den samme rettskildemessige vekten som Høyesterettspraksis, men brukes for å fastlegge rettstilstanden for offentlighet i seksualse saker som går for retten.

Kapittel 2 vil gi en kort introduksjon til offentlighetsprinsippet. Det redegjøres videre for mediernes rolle i straffesaker, og om seksualse sakenes særstilling og hvorfor offentlighetsprinsippet settes på spissen i disse sakene.

Oppgavens hoveddel befinner seg fra kapittel 3. For å vurdere i hvilken grad seksualse sakene går bak lukkede dører foretas det en analyse av relevante rettskilder på dette punkt. I kapittel 6 vises det til hvordan dansk rett regulerer lukkede dører i seksualse saker og hvordan disse reglene tar hensyn til de fornærmede. Formålet er ikke å gi en fullstendig komparativ analyse av norske og danske offentlighetsregler, men å belyse andre alternative regler om offentlighet i seksualse saker. Videre vil oppgaven i kapittel 7 belyse de hensyn som begrunner åpenhet i rettspleien og de hensyn som begrunner lukkede dører. For å vurdere om seksualse sakene burde gå bak lukkede dører er det også relevant å vurdere hvordan dagens sosiale mediebruk påvirker seksualse sakene, sett i lys av konsekvensene av Bergensaken. Dette behandles i punkt 7.4.

I kapittel 8 foretas det de lege ferenda betraktninger om hvorvidt seksualse saker i større grad burde gå bak lukkede dører enn det som følger av gjeldende rett. Vurderingen tar utgangspunkt i en balansering av argumenter for og mot lukkede dører i slike saker, basert på de synspunkter og hensyn som er presentert gjennom oppgaven. Avslutningsvis foretas det en helhetlig avveining mellom offentlighetshensynet og hensynet til privatlivets fred i seksualse saker.

2 Introduksjon

2.1 Kort om offentlighetsprinsippet

Det klare utgangspunktet i norsk rett er at rettsmøter skal være offentlige. Dette uttrykkes blant annet i lovteksten i domstolloven § 124 første ledd, der “rettsmøtene er offentlige” og forhandlingene og rettsavgjørelsene “kan gjengis offentlig”, hvis ikke annet følger av lov. Prinsippet er også forankret i Grunnloven § 100 femte ledd jf. § 95, og EMK art. 6. nr. 1.

Offentlighetsprinsippet blir i hovedsak gjennomført ved møteoffentlighet, som gir enhver borger rett til å være til stede i rettsmøter. Selv om det i praksis ikke er vanlig at privatpersoner benytter seg av denne retten, forekommer det at skoleklasser og enkeltpersoner besøker domstolene for å få innsikt i rettssystemet og domstolens funksjon. En videreføring av prinsippet skjer gjennom gjengivelsesretten, referatretten, som tillater offentlig gjengivelse av rettsmøter. Offentlighetsprinsippet realiseres fullt ut når innholdet fra rettsmøtene blir tilgjengelig for offentlig debatt.¹¹ Prinsippet ivaretar blant annet tiltaltes rettssikkerhet, rettens legitimitet og offentlighetens kontrollfunksjon ved å følge rettsforhandlingene og kontrollere myndighetsutøvelsen ved ileggelse av straff.

Domstolloven § 124 første ledd hjemler også adgangen til å referere fra rettsavgjørelsene, der «rettsavgjørelsene kan gjengis offentlig». Det er et grunnleggende rettssikkerhetsprinsipp, jf. EMK artikkel 6 nr. 1 og FN-konvensjonen om politiske rettigheter artikkel 14 nr. 1.¹² Retten er selvstendig og kan kun begrenses gjennom en beslutning fra domstolen om å ilegge referatforbud eller taushetsplikt.¹³ Referatretten gjelder i utgangspunktet alle dommer, kjennelser og beslutninger. Gjengivelsen gjelder hovedsakelig i presse, radio, TV og internett, men også gjennom distribusjon i bøker og liknende. Slik offentliggjøring skjer gjennom nyheter eller publisering i rettslige databaser som Lovdata og Rettens Gang.¹⁴

Det er likevel fastslått unntak fra retten til å følge rettsforhandlinger i dl. § 125. Etter bestemmelsen «kan» retten beslutte at et rettsmøte «helt eller delvis» skal holdes for lukkede dører når vilkårene i bokstavene a-f er oppfylt. Oppgavens fokus er bokstav b, som slår fast at dersom hensynet til «privatlivets fred» eller «ærbarhet tilsier det», kan retten lukke dørene

¹¹ Aarli, Ragna, Dokumentoffentlighet i straffesaker; En utredning for Justis- og beredskapsdepartementet, 28. februar 2021, s. 208.

¹² International Covenant on Civil and Political rights, 16. desember 1966 (SP-konvensjonen).

¹³ Aarli (2010) s. 398-399.

¹⁴ Bøhn (2013) s. 540.

helt eller delvis. Dette følger også av Grunnloven § 95 første ledd annet punktum, der retten kan lukke dørene dersom hensynet til «partenes privatliv» eller «tungtveiende allmenne interesser» gjør det nødvendig. Se også EMK art. 6. nr. 1 for tilsvarende unntak. Vilkåret «ærbarhet» i dl. § 125 første ledd har trolig liten selvstendig betydning idag, da det kan forstås i kontekst av 1800-tallslovgivningen. Det som tidligere har falt inn under vilkåret har vært opplysninger som kan lede til moralsk eller sosial klander eller fordømmelse av den aktuelle personen. Slike opplysninger vil rammes av vilkåret «privatlivets fred».¹⁵ Vilkåret er heller ikke behandlet i rettspraksis, og oppgavens fokus vil følgelig være vilkåret «privatlivets fred».

Dette er også det mest praktiske unntaket som benyttes mest av retten. Ved vurderingen av om rettsmøter skal holdes for lukkede dører, er sentrale momenter hvorvidt saken involverer intime eller private forhold som berører den fornærmede.¹⁶ Dette er ofte tilfellet i seksualsaker. Avgjørelsen om lukkede dører krever en konkret og begrunnet vurdering fra rettens side.¹⁷ Høyesterett har samtidig understreket at det bør utvises «sterk tilbakeholdenhet» med å lukke dørene for offentligheten.¹⁸

2.2 Medienes rolle i straffesaker

En kritisk og uavhengig presse er avgjørende for et demokratisk samfunn. Pressen skal sørge for at folk har tilgang til nyheter og annen viktig informasjon og fungere som en arena for debatt. I tillegg skal mediene være kritiske til offentlige myndigheter og andre institusjoner for å hindre maktmisbruk og beskytte borgernes rettigheter.¹⁹ Det sies gjerne at mediene fungerer som den fjerde statsmakt, som skal informere borgerne om saker som er av allmenn interesse og legge til rette for debatt. Høyesterett uttaler i en dom fra 2013 at pressen har en «anerkjent og viktig funksjon som vokter av blant annet organer og personer som utøver offentlig myndighet, herunder domstolen og andre aktører i rettspleien».²⁰ Denne funksjonen er spesielt viktig i straffesaker. Når en person blir utsatt for en straffbar handling, angår det ikke kun personen selv og den tiltale, men er også av betydning i et samfunnsmessig perspektiv. Straffbare handlinger, særlig alvorlige krenkelser mot individer, kan skape

¹⁵ Kolsrud (2002) s. 52.

¹⁶ Bøhn (2013) s. 546.

¹⁷ Ot.prp. nr.55 (1997–1998) s. 44.

¹⁸ HR-2019-568-A avs.5 og Rt-2007-521 avs.12.

¹⁹ NOU 2022: 9 s. 239.

²⁰ HR-2013-641-A avs. 50.

bekymring i samfunnet. Det oppstår følgelig et behov for avklaring og straffeforfølgning av den skyldige. Mediernes rolle som informasjons- og nyhetsformidler blir sentral i straffesakene.

Kriminalitet og straffeforfølgning har alltid vært av stor offentlig interesse. Avisene var tidligere det dominerende mediet, men nå dekkes rettssaker i en rekke medier - alt fra TV og radio til nettaviser og sosiale medier. Dagens medieinntrykk er trolig mer sammensatt og intenst enn tidligere. Pressen dekker et bredt spekter av rettssaker, med særlig fokus på alvorlige saker, eller saker som involverer offentlige personer. Pressen kan rapportere direkte fra rettssakene via «live feed» på sine nettsider.²¹ For de aller fleste er det gjennom medieomtalen at borgerne blir kjent med straffesakene som går for retten, og den påfølgende domsavgjørelsen. Pressen er likevel underlagt strenge retningslinjer for tilstedeværelse i retten og referering fra rettssakene av hensyn til partenes personvern. Disse retningslinjene er særlig viktige i seksualsaker.

2.3 Seksualforbrytelser

Seksualforbrytelsene som samfunnsproblem signaliseres tydelig av lovgiver gjennom utformingen av straffebudene til seksualforbrytelsene. Disse er plassert i straffelovens kapittel 26, der voldtektstraffebudet er det første i kapitlet. Strafferammen til voldtekt illustrerer at det er å regne som et alvorlig lovbrudd, der grov voldtekt kan straffes med fengsel inntil 21 år, en av de strengeste fengselsstraffene vi har i norsk rett.²² Som nevnt er også utgangspunktet at disse skal gå for åpen rett etter dl. § 124. Alle voldtektssaker berører privatlivets fred i sterk grad, ettersom det er det mest private og intime som er gjenstand for forbrytelsen. Offentlighetsprinsippet kommer derfor ofte på spissen i slike saker.

Voldtekt utgjør en krenkelse av individets rett til å rå over sin egen kropp og seksualitet. Krenkelsen medfører ofte negative konsekvenser for offeret, som angst og følelse av skam.²³ Selve handlingen kan innebære bruk av vold, tvang eller trusler for å oppnå en seksuell handling. Voldtektsutvalget uttaler at voldtekt er en av de mest «traumatiserende krenkelser et

²¹ Arne Fliflet «Rettsikkerhet og media – besværlige sengekamerater», Jussens Venner (2015), s. 89-98, på s. 90.

²² Se lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven) § 293 første ledd.

²³ Jacobsen (2019) s. 15.

menneske kan utsettes for». Ved en voldtekt er det vanlig å oppleve at «liv, helse og personlig integritet er alvorlig truet», som medfører en endring i offerets livskvalitet.²⁴ Voldtektssakene er dermed ofte følelsesladet, og rettens behandling av saken kan ha stor betydning for den fornærmede. Slike saker kan også vekke følelsesmessige reaksjoner og frustrasjon i samfunnet generelt, da voldtekt representerer en alvorlig krenkelse mot individers privatliv og integritet. Særlig fornærmede kan oppleve offentlig eksponering som en stor belastning. I lys av dette kan det stilles spørsmål om hvorfor seksualsakene skal være tilgjengelig for offentligheten.

Omfanget av voldtekt er som nevnt stort, og Voldtektsutvalget estimerer at mellom 8000 og 16000 personer opplever voldtekt eller voldtektsforsøk hvert år.²⁵ Utredningen er fra 2008 og det er grunn til å tro at dette tallet er høyere idag. Forholdet mellom personer som blir utsatt for seksuelle overgrep sammenliknet med antall anmeldelser indikerer at mørketallene er store. Mørketallene kan skyldes flere faktorer. Det er ofte knyttet en skamfølelse, skyld og usikkerhet rundt det som har skjedd. Sakene inneholder intime detaljer om partenes privatliv, inkludert kropp og seksualitet, men også opplysninger fra medisinske undersøkelser og legejournaler. Offentligheten i rettssakene, og den eksponeringen de fornærmede får som følge av dette, kan være en årsak til at mange kvier seg for å anmelde en voldtekt.

Rettsikkerheten for den tiltalte må sikres, og fornærmede får dermed detaljerte og kritiske spørsmål, sammen med en omfattende bevisførsel. Hendelsen skal gjenfortelles i retten, både fornærmedes og den tiltaltes oppfatning av situasjonen. Dette kan særlig oppleves som en belastning med tilskuere til stede i retten. Hensynet til den fornærmedes privatliv kan komme i konflikt med hensynet til den tiltaltes rettsikkerhet, og offentlighetens behov for innsyn i sakene. Dette illustrerer seksualsakenes særstilling og hvordan offentlighetsprinsippet settes på spissen i disse sakene.

²⁴ NOU 2008: 4 s. 12.

²⁵ NOU 2008: 4 s. 12.

3 Adgangen til å lukke dørene av hensyn til «privatlivets fred» i dl. § 125 første ledd bokstav b

3.1 Privatlivets fred

Begrepet «privatlivets fred» er vidt, og verken loven eller forarbeidene sier noe om hva som faller inn under begrepet. Ordlyden tilsier at forhold som anses som en del av privatlivet, kan unntas fra offentlig innsyn. Mennesker har behov for et privatliv der en kan være i fred uten innblanding fra utenforstående, både myndighetene og andre enkeltmennesker. Det er en rekke personlige forhold som man normalt ønsker å holde skjult for offentligheten. Det kan for eksempel være personlige relasjoner og familieliv, fysiske og psykiske personlige forhold og helseopplysninger.

Vilkåret må ses i sammenheng med resten av bestemmelsen. Etter første ledd første setning, «kan» retten ved kjennelse beslutte at en rettsak skal være helt eller delvis lukket, dersom hensynet til privatlivets fred «krever» det.²⁶ Retten må foreta en konkret vurdering i hver enkelt sak om hensynet til partenes privatliv veier tyngre enn offentlighetens behov for innsyn i straffesaken. Videre må disse hensynene «kreve» at retten går for lukkede dører. Det innebærer at dersom mindre inngripende tiltak, som referatforbud eller anonymisering etter § 129 kan ivareta de aktuelle hensynene, skal disse benyttes fremfor å holde rettsmøtene for lukkede dører.²⁷ Dette må besluttes særskilt av retten i den enkelte sak.²⁸

Det skal generelt mye til for at hensynet til privatlivets fred krever lukkede dører. Dette begrunnes av at offentlighetsprinsippet utgjør et sterkt utgangspunkt i norsk rett. Høyesterett har vist til at det må foreligge «tungtveiende grunner for å gjøre unntak om lukking».²⁹ Det uttales i forarbeidene at når loven åpner for å innskrenke offentligheten, betyr det ikke at retten bør gjøre dette. Det er viktig at utgangspunktet om en offentlig rettergang fastholdes. Ved innskrenkninger «må retten alltid ta i betraktning de prinsipielle hensyn som taler for offentlighet og som lovens hovedregel bygger på». Det uttales videre at privatlivets fred kan

²⁶ Se domstolloven § 125 første ledd bokstav b.

²⁷ Ot.prp. nr.55 (1997–1998) s. 67.

²⁸ Ot.prp. nr.55 (1997–1998) s. 41.

²⁹ HR-2019-568-A avs.5 og Rt-2007-521 avs.12.

være tungtveiende forhold, men at dette «normalt taler sterkere for et referatforbud» heller enn begrensning i offentlighetens tilgang på rettsforhandlingene, og rettsavgjørelsen.³⁰

Regelen er ikke kun ment å beskytte tiltalte, men også fornærmede og vitner i saken.³¹ Det å være involvert i en straffesak utgjør for de fleste en betydelig belastning. Det gjelder både for tiltalte, da det kan være utfordrende at offentligheten får kjennskap til siktelsen. Men også for den fornærmede, som kan oppleve at tilknytningen til og eksponeringen rundt en straffesak kan være utfordrende. Dette kan særlig settes på spissen i seksualsaker. Tor-Geir Myhrer legger til grunn i sin doktoravhandling at tilknytningen til en straffesak er å anse som et personlig forhold som kan falle inn under vilkåret «privatlivets fred», og viser til Horekundesaken.³² En slik tilknytning betyr imidlertid ikke at dørene rent faktisk vil lukkes. Det beror på en konkret vurdering etter rettens skjønn.³³ Slik rettstilstanden er i dag, kreves det langt mer enn et ønske om å ikke være tilknyttet en straffesak for å kunne pålegge rettssaken offentlighetsbegrensninger.

Seksualsaker er saker som i særlig grad berører hensynet til privatlivets fred. Det kan dermed tenkes at slike saker burde gå for lukkede dører i sin alminnelighet. Det er uttalt i teorien at der det gjelder særskilte intime og private opplysninger om fornærmede eller vitner, kan retten lukke dørene av hensyn til privatlivet.³⁴ Det er likevel et strengt utgangspunkt om offentlighet i rettspleien og seksualsaker utgjør ikke et unntak fra dette prinsippet. Vurderingen om seksualsaker skal føres bak lukkede dører baserer seg på en avveining mellom hensynet til offentlighet i rettspleien, vurdert opp mot hensynet til partenes privatliv. Det kan på denne måten bli aktuelt å balansere to grunnleggende rettigheter mot hverandre. Retten må ta stilling til de konkrete forhold som gjør seg gjeldende i saken, og om det er god grunn for å føre saken bak lukkede dører. Ettersom avgjørelsen om lukkede dører tas av domstolene, blir rettspraksis en sentral kilde for å fastlegge rettstilstanden for lukkede dører i seksualsakene. Rettspraksis blir behandlet nærmere i kapittel 4.

³⁰ Ot.prp. nr.55 (1997–1998) s. 41.

³¹ Ot.prp. nr.1 1910 s. 63.

³² Rt-1987-406.

³³ Myhrer (2001) s. 443

³⁴ Bøhn (2013) s. 546-547.

3.2 Alternative tiltak som kan benyttes fremfor lukkede dører

3.2.1 Innledning

Et sentralt moment i vurderingen av om hensynet til privatlivets fred krever lukkede dører, er om mindre inngripende tiltak kan ivareta dette hensynet. Hvis hensynet tilstrekkelig ivaretas gjennom anonymisering av partene, eller kjennelse om referatforbud, skal dørene i utgangspunktet ikke lukkes.³⁵ Det er dermed relevant å se nærmere på noen av disse tiltakene. Noen eksempler er referatforbud, gjengivelsesforbud og anonymisering. Tiltakene kan bidra til å ivareta partenes privatliv ved å begrense offentliggjøring av opplysninger fra saken og delvis skjule partenes identitet. Samtidig strider de ikke med retten til følge rettsforhandlinger.

3.2.2 Referatforbud fra rettsforhandlingene

Referatforbud innebærer helt eller delvis forbud mot å offentliggjøre rettsforhandlingene. Lovhjemmelen finnes i domstolloven § 129 annet ledd, der retten ved kjennelse «helt eller delvis» kan forby «offentlig gjengivelse av forhandlingene i et rettsmøte», når vilkårene i bokstav a eller b er oppfylt. Etter bokstav a kan det nedlegges referatforbud dersom retten «frykter at offentlig gjengivelse av forhandlingene» vil kunne ha «skadelig virkning på opplysningen eller på dømmelsen av saken». Bokstav b fastslår at forbudet også kan nedlegges der rettsmøtet «holdes eller kan holdes for lukkede dører». Forbudet retter seg primært mot pressen, som har i oppgave å formidle rettssaken og saksbehandlingen i straffesaker til offentligheten.

Retten har mulighet til å variere mellom å slå fast åpen rettssak med referatrett, åpen rettssak med referatforbud, lukkede dører med referatrett og lukkede dører med referatforbud. Dette åpner for ulike nivåer av offentlighet i domstolen.³⁶ Et slik regelsett kan delvis beskytte partenes privatliv, og samtidig være i samsvar med offentlighetsprinsippet i rettspleien.

3.2.3 Gjengivelse av rettsavgjørelser

Utgangspunktet er etter dl. § 124 at «rettsavgjørelsene kan gjengis offentlig» hvis ikke annet er bestemt i lov eller av retten i medhold av lov. Dette trer i kraft på det tidspunktet dom/kjennelse er avsagt jf. § 152. Retten til å gjengi rettsavgjørelser er «et grunnleggende

³⁵ Ot.prp. nr.55 (1997–1998) s. 67.

³⁶ Aarli (2010) s. 399.

rettskildeprinsipp» der formålet er å «sikre offentlig kontroll med mulighet for kritikk av rettergangen».³⁷

Etter dl. § 130 a kan retten forby at «hele eller deler av en rettsavgjørelse» gjengis offentlig, dersom (...) hensynet til «privatlivets fred» eller fornærmedes ettermæle krever det. Retten pålegger svært sjeldent referatforbud etter denne bestemmelsen. Det uttales i forarbeidene at «åpenhet og kunnskap om domstolens virke» kan styrke tilliten til rettspleien».³⁸ Rettspraksis stiller opp et krav om at det skal sterke grunner til for å begrense retten til offentlig gjengivelse av rettsavgjørelser.³⁹ På dette tidspunktet befinner man seg på et sent stadium i saksbehandlingen. Retten har fattet en avgjørelse, og sakens faktum er i de fleste tilfeller klart. Dette innebærer at terskelen for å fravike offentlighet bør være høyere enn den som gjelder under sakens behandling.⁴⁰

Problemstillingen kom opp i Høyesteretts ankeutvalg i 2007, som behandlet spørsmålet om forbud mot offentlig gjengivelse av en rettsavgjørelse i en seksualsak.⁴¹ Det ble lagt til grunn at om det skal treffes et slikt forbud og hvor omfattende det skal være, «beror på en avveining av allmennhetens – herunder pressens – behov for innsyn, og de berørtes interesser at slike opplysninger blir spredt». Ankeutvalget uttalte videre at et slikt forbud av hensynet til privatlivets fred må være begrunnet i behovet for å beskytte siktede, fornærmede eller andre mot at opplysninger om personlige eller andre private forhold blir gjort offentlig kjent. Opplysningene om den domfelte og fornærmede ble ansett å være av «privat karakter», men var likevel ikke tilstrekkelig til å nedlegge et gjengivelsesforbud.⁴²

3.3.3 Anonymisering

Retten kan beslutte at dommen blir gjengitt i aidentifisert form. Det vil likevel ikke være mulig å gjennomføre full anonymisering i de fleste rettsavgjørelser. Retten til å overvære rettssaker, referatrett og offentlige berammingslister kan offentliggjøre partenes identitet. For de fleste rettsavgjørelser blir dermed resultatet at personopplysninger som er direkte

³⁷ Rt-2007-518 avs. 10.

³⁸ Ot.prp. nr.55 (1997–1998) s. 41.

³⁹ Se Rt-2002-151 og Rt-2007-518.

⁴⁰ Kolsrud (2002) s. 94.

⁴¹ Rt-2007-518.

⁴² Rt-2007-518 avs. 16-17.

identifiserbare, utelukkes fra avgjørelsen ved aidentifisering (tilsvarende begrepet «anonymisering»⁴³ Direkte identifiserende opplysninger tilsier opplysninger som umiddelbart kan knyttes til en bestemt person, som navn, fødselsdato, telefonnummer, bankkonto etc. Det vil fortsatt være mulig å identifisere de som er aidentifisert, men det vil kreve mer å gjennomføre kontrollen på individnivå.⁴⁴ På denne måten blir partene ikke umiddelbart identifiserbare, samtidig som muligheten for identifikasjon ikke utelukkes.

Dette illustreres blant annet av HR-2011-824-U. Ankeutvalget uttalte at «offentliggjøringen må av hensyn til de berørte skje i anonymisert form».⁴⁵ I vurderingen av hva som skal anonymiseres blir det uttalt det at «fornærmedes og tiltaltes navn, fødselsdato, alder, bosted og arbeids/praksissted må ikke fremgå». Utvalget tok til følge tiltaltes krav om at «opplysninger om utdanningssted, autorisasjonstidspunkt, fagfelt, driftsform og varigheten av hans private praksis» bør anonymiseres.⁴⁶

Pressen har tilgang på rettsavgjørelser, tiltalebeslutninger og berammingslister som ikke er aidentifisert. Samtidig hviler det et etisk ansvar på pressen for å ivareta partenes personvern, og medlemmer av Norsk presseforbund er bundet av Vær Varsom-plakaten. Plakaten fastsetter presseetiske retningslinjer som skal verne enkeltpersoner mot krenkende og skadelig omtale i media.⁴⁷ Punkt 4.7 i kapittelet om publiseringsregler er det mest sentrale for beskyttelse av privatpersoner i straffesaker.⁴⁸ Første setning har følgende ordlyd: «Vær varsom med bruk av navn og bilde og andre klare identifikasjonstegn på personer som omtales i forbindelse med klanderverdige eller straffbare forhold».⁴⁹ Pressen er underlagt retningslinjer for omtale av privatpersoner i straffesaker, som skal ivareta partenes personvern.

⁴³ Domstoladministrasjonens rapport om «Allmenn offentliggjøring av rettsavgjørelser» (2020) s. 17.

⁴⁴ Aarli, Ragna, Dokumentoffentlighet i straffesaker; En utredning for Justis- og beredskapsdepartementet, 28. februar 2021, s.100.

⁴⁵ HR-2011-824-U.

⁴⁶ HR-2011-824-U avs. 22.

⁴⁷ Aarli, Ragna, Dokumentoffentlighet i straffesaker; En utredning for Justis- og beredskapsdepartementet, 28. februar 2021, s.101.

⁴⁸ Se plakaten innhold her: <https://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-varsom-%20plakaten/> (besøkt 9.12.2024).

⁴⁹ Vær Varsom-plakaten punkt 4.7 første setning.

4 Rettspraksis

4.1 Analysens utgangspunkt

Verken loven eller forarbeidene gir veiledning til hva som ligger i vilkåret «privatlivets fred», og i hvilken grad seksualsaker går bak lukkede dører etter dette vilkåret. Problemstillingen er praktisk, og avgjørelsen om lukkede dører er overlatt til domstolene. Rettspraksis utgjør dermed et svært viktig tolkningsbidrag for å fastlegge rettsstilstanden for seksualsakene. Det vises særlig til kjennelser, da retten i disse avgjør om en sak skal gå bak lukkede dører. Flere kjennelser fra de ulike instansene brukes for å illustrere variasjoner i dagens rettspraksis, der domstolene i noen tilfeller velger å lukke dørene, og i andre tilfeller ikke gjør dette. I analysen vil det være interessant å vurdere hvordan domstolen balanserer hensynet til offentlighet mot hensynet til partenes privatliv. Videre er det relevant å undersøke hvilke begrunnelser som ligger til grunn for at retten tillegger det ene hensynet størst vekt i den konkrete saken. Det vil også være av betydning å se om retten lukker dørene helt eller delvis, og om pressen gis tilgang på rettssakene.

Det er som nevnt relevant å se til praksis fra alle instansene. Avgjørelsen om lukkede dører blir for det meste tatt i underinstansene, da de sjeldent ankes til Høyesterett som følge av blant annet tidshensyn.⁵⁰ Kjennelsene vil ikke ha prejudikatsverdi på samme måte som Høyesterettspraksis. De gir likevel innsikt i dagens rettsstilstand i forhold til hvordan tingrettene og lagmannsrettene vurderer spørsmålet om lukkede dører i seksualsaker.

Forarbeidene fastslår at reglene om lukkede dører er ment å beskytte alle partene i rettssaken, både tiltalte og fornærmede, men også vitner og andre tredjeparter.⁵¹ Det er mest aktuelt å vurdere lukkede dører av hensyn til tiltalte og fornærmede. Det ses først til rettspraksis knyttet til lukkede dører av hensyn til tiltalte og videre av hensyn til fornærmede i saken.

⁵⁰ Se for eksempel HR-2017-832-U knyttet til LB-2017-62837. Anken kunne ikke avgjøres på et tidspunkt der den tiltalte ville ha aktuell interesse, da saken gikk for hovedforhandling i tingretten og ville bli avsluttet noen dager etter.

⁵¹ Ot.prp. nr.1 1910 s. 63.

4.2 Lukkede dører av hensyn til tiltalte

Tiltalte kan i noen tilfeller ha behov for lukkede dører under rettens behandling av saken. Det kan være flere grunner for dette. I seksualsaker kan det være behov skjerming av partene som følge av at saken er såpass intim og personlig. I tillegg kan det i enkelte saker være nødvendig med skjerming fra offentligheten for å ivareta den tiltaltes sikkerhet. Det kan likevel tenkes at det krever sterkere grunner for å lukke dørene av hensyn til tiltalte enn fornærmede. Dette kan forklares med påtalemyndigheten, når tiltalte er tatt ut, har samlet bevis mot den tiltalte som begrunner behovet for en rettslig avgjørelse. Offentlighetsreglene skal i disse situasjonene blant annet beskytte tiltaltes rettssikkerhet, vern mot vilkårlige avgjørelser og mot partisk behandling i retten. Seksualsakene gjelder anklager om at den tiltalte har utsatt den fornærmede for seksuelle overgrep. Dette plasserer tiltalte i en mer utsatt posisjon sammenlignet med de øvrige partene, da en fellende dom vil fastslå skyld i den påståtte hendelsen. Forklaringen til den tiltalte blir dermed svært sentral for skyldvurderingen, som gjør at denne forklaringen blir av stor offentlig interesse.

Det skal vises til noen tilfeller der retten har fastslått lukkede dører av hensyn til den tiltalte. Omfanget er begrenset, og to av sakene som blir nevnt er ærekrenkelsessaker, med beskyldninger om seksuale handlinger. Kjennelsene har begrenset overføringsverdi da ærekrenkelser er tatt ut av straffeloven av 2005 og omfattes av det sivilrettslige vernet.⁵² De kan likevel brukes for å illustrere terskelen for lukkede dører i saker som inneholder seksuelle beskyldninger, og sensitive opplysninger som retter seg mot privatlivet. Høyesteretts ankeutvalg vurderer i disse sakene om dørene kan lukkes av hensyn til den parten som har fått seksuelle anklager mot seg. Kjennelsene kan på denne måten sammenliknes med å lukke dørene av hensyn til tiltalte i seksualsaker.

4.2.1 Rt-1987-406 (Horekundesaken)

En sentral kjennelse som illustrerer lukkede dører av hensyn en person som hadde fått seksuelle beskyldninger mot seg, er den såkalte horekundesaken. En mann som ble omtalt som horekunde i Klassekampen, reiste ærekrenkelsessak mot avisen. I saken var han ikke navngitt, men den inneholdt et sladdet bilde av han. Han begjærte lukkede dører av hensyn til privatlivets fred da han ikke ønsket at hans identitet skulle bli kjent. Lagmannsretten fastslo

⁵² Ot.prp. nr.90 (2003–2004) s. 248.

lukkede dører etter den daværende domstolloven § 126, og avgjørelsen ble etterkommet av Høyesteretts ankeutvalg. Det ble vist til lagmannsrettens begrunnelse om at det ikke var holdepunkter for å anta at saksøkeren var identifisert utenfor det aktuelle miljøet, slik at de beskyldninger som var framsatt ville føre til at langt flere fikk «kjennskap til saksøkerens identitet» dersom hovedforhandlingen ble holdt for åpne dører.⁵³ Beskyldningene var «ekstremt sensitive» som medførte en «meget stor påkjenning for ham og hans familie». Denne påkjenningen hadde blitt forsterket med en hovedforhandling for åpne dører, selv med referatforbud.

Ankeutvalget tok hensyn til mannens privatliv og ønske om å skjule sin identitet. Mannens behov for skjerming veide i denne saken tyngre enn offentlighetens behov for innsyn. Sammenliknet med beskyldninger om voldtekt eller andre seksualforbrytelser, kan beskyldninger om å være horekunde vanskelig anses å være «ekstremt sensitive». Begge tilfellene dreier seg om seksuelle handlinger. Voldtektsanklager er imidlertid av en mer alvorlig karakter, da det innebærer et element av tvang eller misbruk av noen som ikke er i stand til å motsette seg handlingen. Dette medfører også en høyere strafferamme og sterkere sosial fordømmelse. Saken er likevel en ærekrenkelsessak, som ikke har ikke de samme alvorlige konsekvensene som seksualforbrytelser. Følgelig blir terskelen for å lukke dørene i ærekrenkelsessaker lavere enn for straffesaker. Dette kan forklare hvorfor Høyesteretts ankeutvalg godtok lukkede dører i horekundesaken.

4.2.2 HR-2001-19

En sak som også omhandler ærekrenkelser og lukkede dører ble avsagt i Høyesterett i 2001. Saken er tilknyttet en anklage om voldtekt, der en kvinne hevdet at hun ble voldtatt av en medstudent etter en eksamensfest. Medstudenten hevdet det var frivillig samleie fra begge parter. Han reiste ærekrenkelsessak med påstand om mortifikasjon og erstatning. Det ble begjært lukkede dører av hensyn til «privatlivets fred» i dl. § 125, og ingen av partene motsatte seg dette. Høyesteretts ankeutvalg fant at «omsynet til privatlivets fred gjer at saka bør gå for stengde dører utan tilgjenge for publikum» jf. domstollova § 125, da det ville være aktuelt å komme inn på «svært personlege tilhøve».⁵⁴

⁵³ Rt-1987-406 s. 408.

⁵⁴ HR-2001-19.

En voldtektsanklage, er som nevnt en svært alvorlig beskyldning med mulig store konsekvenser for den anklagede. Offentligheten kan i slike saker ha behov for innsyn og kontroll over saksgangen. At ankeutvalget likevel valgte å lukke dørene av hensyn til «privatlivets fred» ble begrunnet med at det var aktuelt å komme inn på svært personlige forhold. Ettersom retten ikke skulle ta stilling til om mannen kunne bli straffet for voldtekt, men om det var grunnlag for mortifikasjon og erstatning basert på denne anklagen, var ikke saken av en like stor alvorlighetsgrad. Terskelen for lukkede dører var lavere enn det som gjelder for straffesaker. Dette kan begrunne rettens tilnærming i denne saken. Dette er også i samsvar med domstolens vurdering av lukkede dører i Horekundesaken.

4.2.3 Bergensaken – LG-2023-101772

En sak som ble særlig omtalt i mediene og fikk stor oppmerksomhet på ulike sosiale plattformer, er gruppevoldtektssaken i Bergen. Fem menn ble stilt for tingretten i Bergen med en rekke ulike tiltaleposter. Oppgavens fokus er på tiltalen som gjelder anklager om en gruppevoldtekt av en kvinne. Saken var omtalt i sosiale medier før rettssaken begynte. Det ble begjært lukkede dører i forkant av rettssaken, men tingretten ga avslag på begjæringen av hensyn til offentlighetens interesser. I løpet av den første rettsdagen ble den fornærmede filmet under hennes forklaring og tiltaleposten fotografert. Dette ble publisert på sosiale medier. Navnene på partene og de tiltaltes adresser ble dermed kjent for offentligheten. Det ble laget plakater med tiltaltes navn og adresser, som ble hengt rundt i Bergen, med en oppfordring om å spre denne informasjonen.

Tingretten og lagmannsrettens mindretall skrev om den massive oppmerksomheten saken fikk på sosiale medier og hvordan dette påvirket de tiltalte. Tingretten dømte mennene for voldtekt, og vurderte om det var grunnlag for strafferabatt for den omfattende oppmerksomheten saken hadde fått i sosiale medier. Det samme gjorde mindretallet i lagmannsretten. Flertallet frifant de tiltalte og det var dermed ikke behov for å gå inn på en vurdering om strafferabatt. Det kommer frem av tingrettsdommen at de tiltalte var redde for å bli utsatt for vold og for å gå ut i offentligheten. Mange hang de tiltalte ut i sosiale medier, deriblant en kjent artist, som filmet og publiserte en video av en av de tiltalte og knyttet han

til gruppevoldtektssaken for sine 145 000 følgere på Instagram.⁵⁵ Retten viste til at en må regne med at saken i noen grad blir kjent, men at opplysningene blir liggende på nett til evig tid er noe en ikke nødvendigvis skal akseptere. Lagmannsretten karakteriserte dekningen i sosiale medier som «grov hets».⁵⁶

Etter den massive spredningen av sakens detaljer, ble det begjært lukkede dører av bistandsadvokatene og forsvarerne av hensyn til privatlivets fred. Retten traff beslutning om lukkede dører under domsavsigelsen på bakgrunn av tidligere spredning av navn og filming under hovedforhandlingen. Det skulle leses opp opplysninger som var av en svært privat karakter for både de fornærmede og de tiltalte. Det var fare for lydopptak, filming og spredning av disse opplysningene dersom publikum fikk tilgang på rettslokalet.⁵⁷ Hensynet til partenes privatliv veide på dette tidspunktet tyngre enn offentlighetshensynet. Dette illustrerer at retten kan beslutte å lukke dørene for tilskuere der det er frykt for spredning av sensitive opplysninger.

Behandlingen av saken og spredningen av sakens opplysninger illustrerer problematikken rundt at seksualsaker går for offentligheten i forhold til dagens bruk av sosiale medier. Det viser de sterke reaksjonene og diskusjonene seksualsaker kan skape, og hvordan dette kan påvirke domstolens behandling av saken. Lukkede dører er et tiltak retten kan benytte for å forhindre en slik spredning, slik Hordaland tingrett måtte gjøre i denne saken. Utviklingen i bruk av sosiale medier kan føre til at offentlighet i disse sakene kan være problematisk i forhold til spredning av sensitiv informasjon. Dette blir særlig diskutert i punkt 7.4 om offentlighetsreglene sett i lys av dagens sosiale mediebruk.

4.2.4 Der tiltalte er under 18 år

Det nevnes kort at situasjonen blir annerledes dersom partene er mindreårige. Loven åpner for at retten kan beslutte at et rettsmøte helt eller delvis skal holdes for lukkede dører «når en siktet en under 18 år (...)» etter domstolloven § 125 første ledd bokstav d første komma. Når

⁵⁵ Marcus Kabelo, også kjent som Kamelen, publiserte en video av en av de tiltalte på sin Instagram konto. Han ble ilagt et forelegg på 20.000 kroner som følge av denne publiseringen.

⁵⁶ THOD-2022-128059 og LG-2023-101772.

⁵⁷ 22-128059MED-THOD/MEDS.

siktede er under 18 gjelder en presumsjon for lukkede dører. Et eksempel fra rettspraksis er LB-2021-18721. Saken gjaldt en voldtektssak med seks mindreårige tiltalte og mindreårig fornærmet. Tingretten lukket dørene, men ga pressen mulighet til å være til stede med begrenset referatforbud. Pressen anket referatforbudet og lagmannsretten forkastet anken, som følge av at medieomtalen i saken hadde vært en stor belastning for partene. Avgjørelsen illustrerer at dørene lukkes i saker om mindreårige og at ved en eventuell pressetilgang ilegges det gjerne referatforbud. Oppgaven fokuserer ikke på saker der partene er mindreårige, men regelen viser at det er betydelig belastende å få en sak behandlet i domstolen. Belastningen anses så stor at lovgiver har lagt inn et vilkår som åpner for lukkede dører dersom den tiltalte er mindreårig.

4.3 Lukkede dører av hensyn til fornærmede

Det kan særlig være aktuelt å lukke dørene av hensyn til fornærmede. I noen saker kan den fornærmede ha et ønske om å stå fram med sin sak, og at saken skal være åpen for offentligheten. Dette er sjeldent tilfelle og fornærmede kan ha et behov for å bli skjermet fra offentligheten under voldtektssaker. Dette ble bekreftet i forbindelse med en lovendring i 1994 der Offerutvalget uttalte at domstolene av hensyn til ofrene i større grad burde føre forhandlingene for lukkede dører.⁵⁸ I seksualsaker befinner fornærmede seg ofte i en sårbar situasjon hvor de må gi detaljerte beskrivelser av intime detaljer om sitt privatliv. Retten kan beslutte å lukke dørene helt eller delvis for å redusere den belastningen som offentlig eksponering av slike opplysninger medfører. Samtidig er seksualsakene av stor offentlig interesse, noe som taler for at sakene skal være tilgjengelig for allmennheten. Den fornærmedes forklaring er sammen med tiltaltes forklaring de sterkeste bevisene i saken. Offentligheten kan dermed ha en interesse av å ha innsyn i disse forklaringene.

4.3.1 Rt-2002-1526

En sak som gikk for Høyesterett i 2002 illustrerer den høye terskelen for å lukke dørene i en sak om seksuallovbrudd.⁵⁹ Saken handlet om en psykolog som hadde gjennomført utuktig omgang med pasienter ved misbruk av sin stilling. Høyesterett besluttet av straffesaken ikke

⁵⁸ NOU 1992: 16 s. 38 og Ot.prp. nr.33 (1993–1994) s. 16.

⁵⁹ Rt-2002-1526.

skulle gå for lukkede dører da hensynet til de fornærmede kunne ivaretas ved at de ble omtalt i anonymisert form.

Offentlighetens tilgang ble imidlertid ilagt begrensninger da erstatningssakene mot psykologen gikk for retten.⁶⁰ I kjennelsen om lukkede dører knyttet til erstatningssakene uttalte Høyesterett at «sakene dreier som om personlige forhold av en slik karakter at hensynet til privatlivets fred etter min mening tilsier at dørene bør lukkes jf. dl. § 125 bokstav b». En slik ordning som ble fastslått for straffesaken «vil ikke kunne gi de ankene parter et tilstrekkelig vern om de sterkt personlige forhold som erstatningssakene gjelder».⁶¹

Straffesaken gikk ikke bak lukkede dører, selv om den dreide seg om svært personlige forhold i en seksualsak. Retten viste til at hensynet til de fornærmede kunne ivaretas gjennom anonymisering. Dette viser at retten mente at de hensynene som gjaldt privatlivet ikke «krevde» lukkede dører etter § 125 første ledd bokstav b, da det var tilstrekkelig med anonymisering. Offentlighetshensynet veide dermed tyngre enn hensynet til de fornærmedes privatliv i denne saken.

Saken viser også forskjellen mellom straffesaker og erstatningssaker. Erstatningssakene mot psykologen gikk bak lukkede dører, da saken berørte «svært personlige forhold» for partene. Anonymisering var ikke tilstrekkelig i erstatningssakene, slik som det var i straffesaken. Dette kan begrunnes i at strafferetten står i en særstilling i forhold til sivile saker da disse er mer inngripende overfor den tiltalte. Dette kan forklare forskjellen i rettens tilnærming.

4.3.2 LB-2017-62837

En kjennelse fra lagmannsretten som også illustrerer det strenge utgangspunktet om offentlighet i domstolene ble avsagt i Borgarting lagmannsrett i 2017. Kjennelsen gjaldt spørsmål om lukkede dører og referatforbud i en straffesak. I saken var tre menn tiltalt for å i fellesskap ha hatt seksuell omgang med noen som var ute av stand til å motsette seg handlingen. Tingretten hadde besluttet at hovedforhandlingen skulle gå for lukkede dører, men pressen var gitt delvis adgang og ilagt referatforbud. Avgjørelsen ble anket av Norsk

⁶⁰ Rt-2003-1358.

⁶¹ Rt-2003-1183 avs. 3.

presseforbund og Norsk Redaktørforening. Lagmannsretten opphevet tingrettens avgjørelse, slik at saken gikk for åpne dører.

Det blir vist til det klare utgangspunktet i dl. § 124 om offentlighet i rettsmøter og at bestemmelsen er et utslag av et grunnleggende rettsstatsprinsipp. Lagmannsretten fant tingrettens begrunnelse for at hele hovedforhandlingen skulle gå bak lukkede dører «klart utilstrekkelig». Det blir vist til at i de aller fleste sedelighetssaker vil fornærmede «oppleve det som en belastning (...) å skulle stå i saken». Det blir også vist til erfaringer med at fornærmede i mange saker som gjelder alvorlige seksuelle overgrep, «får symptomer på posttraumatisk stresslidelse (PTSD)». ⁶² Dette kan skape et særlig behov for skjerming under rettssaken. Lagmannsretten fant ikke noe som kunne underbygge at situasjonen til fornærmede var så spesiell at den kunne begrunne at hovedforhandlingen skulle gå for lukkede dører. Saken skilte seg ikke ut fra andre voldtektssaker. Den fornærmede var heller ikke så sterkt preget av hendelsen som følge av PTSD eller liknende lidelser at det var behov for lukkede dører.

Videre ble det uttalt at en praksis som medfører at allmennheten ikke får utøvet sin grunnlovfestet rett til å følge forhandlingen i voldtektssaker,

«vil være svært uheldig ut fra de hensynene prinsippet om offentlighet i rettspleien skal ivareta. Ut fra de samme hensyn vil en praksis som innebærer at allmennheten kun unntaksvis hører fornærmedes forklaring i voldtektssaker, være tilsvarende uheldig.» ⁶³

Lagmannsretten viste til utgangspunktet om offentlighet i rettspleien. Og det ble uttalt at en praksis som fraviker dette utgangspunktet i voldtektssaker, vil være uheldig ut fra de hensyn offentlighetsprinsippet skal ivareta. Det er tydelig at lagmannsretten mente at offentlighetshensynet generelt sett veier tyngre enn hensynet til de fornærmedes privatliv, også i denne konkrete saken. Det ble ikke diskutert hvilke hensyn offentlighetsprinsippet skal ivareta, og hvorvidt disse gjør seg gjeldende i voldtektssakene. Men retten viste til et generelt prinsipp om at det alltid vil oppleves som en belastning å stå i en seksualsak, men at dette ikke er tilstrekkelig for å lukke dørene.

⁶² LB-2017-62837.

⁶³ LB-2017-62837.

Dommen er relativt streng i forhold til ærekrenkelsessakene, men behandler en mer alvorlig og inngripende sak med større konsekvenser for den tiltalte. Avgjørelsen er i samsvar med den høye terskelen for lukkede dører etter loven og etter Høyesterettsavgjørelsen Rt-2002-1526. Lagmannsretten la til grunn at det kan være adgang til å nekte allmennheten og pressen adgang «under fremvisning av eventuelle bilder av det anførte overgrepet», da en slik fremvisning «kan innebære en ny krenkelse av fornærmede». ⁶⁴ Dette åpner for at den fornærmede kan bli skjermet under de deler av rettssaken som kan oppleves særlig utleverende og sårbar.

4.3.3 LG-2006-171247-1

Selv om utgangspunktet er strengt har retten i flere kjennelser besluttet lukkede dører i voldtektssaker av hensyn til privatlivets fred. En kjennelse som illustrerer dette ble avsagt i Gulating lagmannsrett i 2006. Lagmannsretten vurderte spørsmålet om dørene skulle lukkes etter begjæring fra et vitne. Dommen gjaldt en sak om en mann som var tiltalt for voldtekt av en 21 år gammel kvinne på et nachspiel. Kvinnen sov mens tiltalte utførte en voldtekt og var på grunn av dette og beruselse ute av stand til å motsette seg handlingen og eller avvise tiltalte. I kjennelsen vurderte retten om dørene skulle lukkes under en vitneforklaring. Lagmannsretten tok begjæringen til følge og kom til at forklaringen skulle gå bak lukkede dører da den ville gå inn på «private forhold av medisinsk og annen karakter» i en sak om hjelpsløshetsvoldtekt, uten å utdype dette ytterligere.

I denne saken mente lagmannsretten at hensynet til den fornærmedes privatliv veide tyngre enn offentlighetens behov for innsyn. Sammenliknet med lagmannsrettsdommen fra 2017 og Høyesterettsdommen fra 2002, er denne dommen mer åpen for å lukke dørene i rettssaken. Det kan stilles spørsmål om hvorfor retten anså det nødvendig å fravike offentlighetsprinsippet i denne saken, når tidligere rettspraksis, deriblant Høyesterett gir uttrykk for et strengt utgangspunkt om offentlighet for seksualsaker. På den ene siden kan saken skille seg ut fra andre voldtektssaker, da det gjelder en hjelpsløshetsvoldtekt der den fornærmede ikke var i stand til å motsette seg handlingene. Vitneforklaringen kan inneholde svært intime skildringer av handlinger som har blitt gjort med en som ikke har registrert

⁶⁴ LB-2017-62837.

hendelsen, og dermed ikke hatt muligheten til å motsette seg handlingen. Det kan være svært belastende for den fornærmede å høre skildringer av hendelser som involverer en selv, uten å ha vært klar over handlingene eller hatt mulighet til å forhindre dem. Dette kan skape et betydelig behov for at forklaringen skjermes fra offentligheten, noe som kan begrunne lagmannsrettens konklusjon.

På den andre siden er det belastende for fornærmede i de aller fleste voldtektssaker å forklare seg om hendelser som har skjedd, og høre vitneforklaringer knyttet til dette. En rekke voldtektssaker kan anses som hjelpeløshetsvoldtekter der fornærmede ikke har mulighet til å motsette seg handlingen. Dette var for eksempel tilfellet i dommen nevnt over fra 2017. Det gjør at slike saker ikke nødvendigvis skiller seg ut på en måte som gjør at de må behandles bak lukkede dører basert på det strenge offentlighetsprinsippet. Kjennelsen illustrerer likevel at noen voldtektssaker går bak lukkede dører, og at dette beror på sakens konkrete forhold.

4.3.4 TNHER-2018-194021-1 – Nord Troms tingrett

I en kjennelse fra Nord Troms tingrett fra 2018, besluttet retten lukkede dører av hensyn til den fornærmede. Tiltalte i saken var siktet for å ha misbrukt sin stilling til å skaffe seg seksuell omgang. Både den tiltalte og de fornærmede hadde begjært lukkede dører for deres forklaringer av hensyn til de fornærmede. Det ble besluttet at saken i hovedsak skulle gå for åpne dører, med unntak av forklaringene til de to fornærmede etter § 125 første ledd bokstav c, og avspilling av tilrettelagt avhør av den siste fornærmede med lettere psykisk utviklingshemming etter bokstav b. Pressen ble gitt adgang til å være til stede. Selv om oppgavens problemstilling retter seg mot lukkede dører etter bokstav b, er det relevant å se hvordan dommen vurderer spørsmålet om lukkede i denne saken.

Tiltalte begrunnet begjæringen om lukkede dører med hensynet til å beskytte fornærmede mot at allmennheten blir kjent med deres identitet og det konkrete innholdet i forklaringen. Tingretten viste til at det generelle hensynet som taler for åpenhet, måtte slå gjennom overfor hensynet til de fornærmede. Et tungtveiende moment var at tiltalte hadde begått handlingene i forbindelse med sin yrkesutøvelse som fylkesmann, som det åpenbart «knytter seg en betydelig offentlig interesse til».⁶⁵

⁶⁵ TNHER-2018-194021-1.

Begjæringen om lukkede dører fra de fornærmede ble begrunnet med at det skulle avgis forklaring om «svært private, intime og sensitive hendelser (...) som er delvis svært skambelagt, i deres kultur».⁶⁶ Retten la vekt på at saken var godt kjent i nærmiljøet og det var bekymring for at det utenlandske miljøet noen av de fornærmede tilhører, ville oppsøke retten og få med seg sakens detaljer. Det ble lagt avgjørende vekt på den kulturelle bakgrunnen til de fornærmede og hvordan denne skapte særlige utfordringer for forklaringene. Dette gjorde det mer belastende for de fornærmede å forklare seg i denne saken sammenliknet med andre seksualsaker.

Hensynet til fornærmedes interesser veide i denne saken tyngre enn offentlighetens interesse. Kjennelsen viser at retten kan lukke dørene der det er spesielle grunner som gjør at det er vanskeligere for de fornærmede å forklare seg sammenliknet med andre saker. Tiltaltes forklaring ble ikke underlagt samme begrensning. Saken kan blant annet illustrere at terskelen for å lukke dørene under fornærmedes forklaring er lavere enn for å lukke dørene under tiltaltes forklaring. Dette kan begrunnes med at de fornærmede i større grad enn tiltalte er i en svært sårbar situasjon, og kan ha et behov for å forklare seg bak lukkede dører. Tiltaltes forklaring var av stor offentlig interesse da handlingene var begått i forbindelse med tiltaltes yrkesutøvelse som fylkesmann. Dette kan forklare hvorfor denne forklaringen ikke kunne holdes bak lukkede dører.

4.3.5 Frosta-saken (kjennelse 23-181822MED-TTRO/TSTE) – Trøndelag tingrett

En særlig aktuell sak som går for Trøndelag tingrett er Frosta-saken. En tidligere kommunelege er tiltalt for voldtekt av en rekke kvinner, der han har misbrukt sin stilling til å oppnå seksuell omgang med pasienter. Det er en grov overgrepssak der tiltalen gjelder til sammen over 90 fornærmede kvinner. Den 30. september 2024 fattet Trøndelag tingrett en kjennelse om at de fornærmedes forklaringer og bevisføringen knyttet til disse skulle foregå bak lukkede dører.

I kjennelsen om lukkede dører ble det vist til «sakens art» og «belastningen for de fornærmede». Det var videre av betydning at krenkelsene var begått «over et lenger tidsrom»,

⁶⁶ TNHER-2018-194021-1.

og «utført på en særlig belastende måte gitt relasjonen mellom tiltalte og fornærmede», og mot flere relativt unge personer.⁶⁷ Retten bemerket at saken utvilsomt har stor offentlig interesse. For å ivareta pressens samfunnsfunksjon ble pressen gitt tilgang til alle rettsforhandlingene.⁶⁸

Retten legger til grunn at hensynet til de fornærmede i denne saken veide tyngre enn hensynet til offentligheten. Det er en svært alvorlig sak med mange fornærmede og retten mener hensynet til de fornærmedes privatliv «krever» lukkede dører. Det er snakk om et lite lokalsamfunn der alle kjenner alle, noe som kan gjøre det mer belastende for de fornærmede å forklare seg med tilskuere til stede. Det kan dermed tenkes at dette også har vært avgjørende for å lukke dørene av hensyn til de fornærmede. På den ene siden inneholder forklaringene svært sensitive opplysninger og videobevis som er utleverende og sårbart for de fornærmede. Dette kan begrunne behovet for skjerming av bevisføringen som gjelder de fornærmede. På den andre siden er disse forklaringene svært sentrale i saken og offentligheten kan ha et behov for innsyn i disse. Ettersom saken er av stor offentlig interesse har retten likevel bestemt at pressen skal ha tilgang til hele forhandlingen for å ivareta sin kontrollfunksjon. På denne måten skjermes de fornærmede fra offentligheten samtidig som pressen kan være til stede og utøve sin samfunnsfunksjon.

Kjennelsen illustrerer at retten kan fravike offentlighetsprinsippet og lukke dørene under fornærmedes forklaringer i saker av stor alvorlighetsgrad. Dette gjelder også når saken er av stor offentlig interesse, slik som Frosta-saken er. Saken kan til en viss grad sammenliknes med den nevnte psykologsaken fra 2002, da begge de tiltalte har misbrukt sin stilling til å oppnå seksuelle handlinger med pasienter. I psykologsaken kom Høyesteretts ankeutvalg til at saken ikke skulle gå bak lukkede dører. Når Høyesterett i en slik sak har avgjort at saken ikke skulle gå bak lukkede dører, kan det tale for at det samme må gjelde for denne saken. Retten må likevel foreta konkrete vurderinger basert på den aktuelle saken. Det kan være ulike forhold som spiller inn i hver enkelt sak, som avgjør om det er nødvendig at saken holdes bak lukkede dører. I Frosta-saken var det snakk om et stort antall fornærmede og svært krenkende handlinger. Saken hadde tiltrukket seg mye oppmerksomhet i mediene, noe som skapte et

⁶⁷ 23-181822MED-TTRO/TSTE s. 2 og 3.

⁶⁸ 23-181822MED-TTRO/TSTE s. 3.

sterkt behov for å skjerme de fornærmede fra offentligheten. Dette gjorde det nødvendig og forsvarlig å føre de fornærmedes forklaringer bak lukkede dører.

Generelt sett viser rettspraksis at offentlighetsprinsippet står sterkt i de norske domstolene. Det skal mye til for at seksualsaker skal gå bak lukkede dører. Høyesterett viser til en høy terskel for lukkede dører, også i seksualsaker. Praksis fra underinstansene viser likevel at retten i flere seksualsaker velger å helt eller delvis lukke dørene i noen seksualsaker. Gjentakende for kjennelsene er at retten viser til at det alltid vil være belastende for fornærmede å forklare seg i seksualsaker, både om selve hendelsen og egen opplevelse. Lukkede dører krever særskilte omstendigheter knyttet til sakens karakter, partenes livssituasjon eller andre forhold som gjør at saken skiller seg fra andre seksualsaker.

5 EMK artikkel 6 om retten til en rettferdig rettergang

5.1 Offentlighetsprinsippet i EMK-retten

EMK-retten og norsk rett er relativt sammenfallende når det gjelder offentlighetsprinsippet. Retten til en rettferdig rettergang følger av EMK artikkel 6, og omfatter kravet om at rettsmøter skal være offentlige «fair and public trial». Dette kravet utvides i andre punktum til å også omfatte offentlig kunngjøring av dommene «[j]udgement shall be pronounced publicly». Prinsippet om offentlighet i rettsmøter er en grunnleggende del av rettsstaten og står også svært sentralt i EMK-retten.⁶⁹

Det skal generelt mye til for at lukking av dørene aksepteres i EMK-retten. Domstolen må begrunne hvilket unntaksalternativ som er gjeldende⁷⁰ og staten plikter å håndtere utfordringer på en mindre inngripende måte enn lukkede dører.⁷¹ Særlig i straffesaker er det en sterk forventning om offentlighet. Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) har imidlertid anerkjent at enkelte sakstyper som er svært sensitive for privatlivet, kan legitimere lukkede dører.⁷² De mest tydelige eksemplene er saker som involverer barn.⁷³

5.2 Mraović mot Kroatia

En sak som er av stor interesse for oppgavens problemstilling er Mraović mot Kroatia (2020).⁷⁴ Saken reiste spørsmålet om en voldtektssak kunne gå bak lukkede dører av hensyn til den fornærmedes privatliv. Det gjaldt en kroatisk straffesak, der en kjent forretningsmann ble dømt for seksuelle overgrep mot en kvinnelig profesjonell basketballspiller i Kroatia. Kvinnen hadde gitt flere intervjuer til kroatisk media om voldtektssaken, som gjorde at saken fikk stor medieoppmerksomhet. Den dømte mannen krevde at saken skulle føres for åpne dører. Han viste til at han hadde blitt utsatt for vedvarende stigmatisering og ønsket at pressen kunne gi et mer balansert bilde av saken. Den kroatiske Høyesteretten konkluderte med at saken skulle gå bak lukkede dører, og mannen klagde saken videre til EMD. Den europeiske

⁶⁹ Se EMK artikkel 6 nr.1 og FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter artikkel 14 nr.1.

⁷⁰ Aall (2021) s. 267.

⁷¹ Se *Krestovskiy mot Russland* [J] 2010, no.14040/03 avs. 29.

⁷² Aall (2021) s. 267.

⁷³ Se *Moser mot Østerrike* [J] 2006, no. 12643/02 avs.90.

⁷⁴ *Mraović mot Kroatia* [GC] 2021, no. 30373/13.

menneskerettighetsdomstolen konkluderte med at lukkede dører ikke utgjorde et brudd på EMK artikkel 6 i den aktuelle saken.

Domfelte fremholdt at offentlighetsbegrensningen krenket hans rettigheter etter EMK art. 6. Retten uttalte at rettssystemet skal opptre på en måte som ikke krenker ofrene og forhindrer dem å anmelde kriminelle handlinger, samtidig som det ivaretar tiltaltes rettssikkerhet og retten til en offentlig rettergang.⁷⁵

Det sentrale spørsmålet var om offentlighetsbegrensningen i saken var nødvendig av hensyn til «the protection of the private life of the victim». Flertallet på 6 mot 5 dommere konkluderte med at begrensningen i straffesaken ikke utgjorde en krenkelse av artikkel 6, og at hele hovedforhandlingen dermed kunne holdes bak lukkede dører. Domstolen la i denne saken særlig stor vekt på hensynet til offerets privatliv:

«Indeed, cross-examination of a rape victim in court is highly sensitive as it necessarily reveals information about the most intimate aspects of the victim's life (...). The Court finds it important to emphasize that intimate details from a rape victim's life may be disclosed at any stage of a criminal trial against the alleged perpetrator and not only during cross-examination of the victim. Consequently, since the present case concerned the need to protect I.J.'s integrity and dignity, as well as protect her from further embarrassment and stigmatisation, in the Court's view, closing only part of the proceedings would not have sufficed to protect her rights in the particular circumstances of the present case».⁷⁶

Domstolen påpekte at intime detaljer om et voldtektsoffers privatliv kan bli gjort kjent under hele rettsaken. Delvis lukkede dører var av den grunn ikke tilstrekkelig for å beskytte offeret mot stigmatisering. Hele hovedforhandlingen kunne dermed holdes bak lukkede dører. I denne saken mente EMD at hensynet til fornærmedes privatliv veide tyngre enn offentlighetens rett til å følge rettsforhandlingene. Det ble lagt avgjørende vekt på påkjenningen for den fornærmede, gitt den omfattende offentlige interessen knyttet til den aktuelle straffesaken. EMD åpner for at lukkede dører i voldtektssaker ikke utgjør et brudd på

⁷⁵ *Mracović mot Kroatia* [GC] 2021, no. 30373/13 avs. 50.

⁷⁶ Se *Mracović mot Kroatia* [GC] 2021, no. 30373/13 avs. 56-57.

EMK artikkel 6, men påpeker at dette må avgjøres i hver enkelt sak. Hvorvidt dørene kan lukkes baserer seg på de hensyn som gjør seg gjeldende i den aktuelle saken mot hensynet til offentlighetens interesser.

Et relevant aspekt som bør drøftes, er at fornærmede fikk anledning til å uttale seg i media og formidle sin opplevelse av hendelsen, mens tiltalte ikke fikk tilsvarende mulighet. Ved å holde rettssaken for lukkede dører, ble tiltalte fratatt muligheten til å presentere sin versjon av saken for offentligheten gjennom rettsprosessen. Dette reiser spørsmål om en mulig ubalanse i partenes rettigheter, som en åpen rettsprosess kunne ha avhjulpet. Samtidig hadde saken fått så stor oppmerksomhet i media at en offentlig rettssak hadde blitt en stor påkjenning for fornærmede, noe domstolen la avgjørende vekt på.

6 Dansk retts regulering av offentlighetsprinsippet i seksualsaker

6.1 Bakgrunn for sammenlikningen

Dansk rett har et mer detaljert og regulert regelverk for offentlighet i straffesaker, som gjør det interessant å se på noen av disse bestemmelsene nærmere. Rammene for masteroppgaven avgrensner mot å sammenlikne med flere lands rett. Det er likevel særlig aktuelt å se til offentlighetsprinsippet i seksualsaker i Danmark, da disse skiller seg ut fra norsk rett. Dansk rett har blant en egen bestemmelse som regulerer offentlighetsbegrensninger under fornærmedes forklaring i seksualsaker, noe som ikke finnes i norsk rett. Det foretas ikke en fullstendig komparativ analyse av de norske og danske offentlighetsreglene, men det vises til alternative tilnærminger for gjennomføring av offentlighetsprinsippet i seksualsaker.

6.2 Rett til å følge rettsforhandlinger og referatrett

Når det gjelder retten til å følge rettsforhandlinger og referatretten i seksualsaker skiller den danske lovgivningen seg noe fra den norske. Utgangspunktet er som i norsk rett at rettsmøter er offentlige, med mindre annet er bestemt i lov eller i medhold av lov, se rettsplejeloven § 28 a stk1.⁷⁷ Etter rettsplejeloven § 29 kan retten bestemme at et rettsmøte skal holdes for lukkede dører, for eksempel «når sagens behandling i et offentlig rettsmøde vil utsætte nogen for en unødvendig krænkelse (...)».⁷⁸ Det kan kun treffes beslutning om lukkede dører dersom det ikke er tilstrekkelig å anvende referat- eller navneforbud.⁷⁹ Retten skal dermed anvende det minst inngripende tiltaket for offentligheten slik som i norsk rett.

Dansk rett inneholder en rekke særbestemmelser som gir hjemmel til lukking av dørene i den danske domstolen. Rettsplejeloven § 29 a stk.1 er særlig relevant for oppgavens problemstilling. Bestemmelsen fastslår at i saker som seksualforbrytelser etter nevnte bestemmelser i straffeloven, «lukkes dørene under den forurettedes forklaring, når den pågældende anmoder om det». Dette innebærer at i seksualsaker lukkes dørene under den fornærmedes forklaring dersom det er ønskelig. Bestemmelsen i rettsplejeloven § 29 a ble

⁷⁷ Se lov nr. 1160 af 11. mai 2024 om rettens plejen (LBKG 2024-11-05 nr 1160, rettsplejeloven) 28 a stk. 1.

⁷⁸ Rettsplejeloven § 29 stk. 3.

⁷⁹ Rettsplejeloven § 29 stk.5.

lovfestet ved lov nr. 730 af 7. december 1988 på bakgrunn av en betenkning om den fornærmedes stilling i voldtekt- og voldssaker fra 1987.⁸⁰

I betenkningen uttales det at betingelsene for å lukke dørene er oppfylt under den fornærmedes forklaring i seksualsaker da det vil påføre en «ufornøden krænkelse, hvis hun skulle afgive forklaring, mens der er tilhørere til stede». Utvalget mener at fordelene med en slik regel er at den fornærmede på forhånd kan være sikker på at «hun ikke udsættes for at skulle afgive forklaring i retten om disse intime ting med helt uvedkommende tilhørere». Og at en slik regel forhindrer at voldtekts ofre ikke anmelder i frykt for å måtte forklare seg for offentligheten.⁸¹ Utvalget finner at sakene har en så «spesial karakter (...) at hensyn til offentligheten, herunder pressen (og dermed til tiltaltes retssikkerhet) bør vige». Regelen om obligatorisk dørlukking under fornærmedes forklaring bør dermed gjennomføres i voldtektssaker, selv om det innebærer et brudd på det grunnleggende offentlighetsprinsippet.⁸²

I dansk rett har møteretten også betydning for referatretten, som er en selvstendig rettighet i norsk rett. Referatretten i danske straffesaker er dermed betinget av at retten går for åpne dører.⁸³ Dersom fornærmede ber om lukkede dører under sin forklaring, innebærer det også begrensinger i referatretten. Utvalget peker i den forbindelse på at referatforbudet gjør at den fornærmedes forklaring «ikke uden videre vil komme til offentlighedens kunnskap», som kan være i strid med den fornærmedes interesser, da det kan bety at kun den tiltaltes «måske løgnagtige, forklaring om det passerede kommer offentligt frem». Utvalget fastslår videre at dette må kunne avhjelpes med at den fornærmedes forklaring med hennes forståelse helt eller delvis i ettertid blir lest opp i et åpent rettsmøte.⁸⁴

Det er også regler som fastslår anonymisering av den fornærmede i saker som gjelder overtredelse av straffelovens § 201 og kapittel 24 om seksualforbrytelser.⁸⁵ Dansk rett har dermed flere bestemmelser som verner den fornærmede i seksualsaker ved at forklaringen kan gå bak lukkede dører, og at de skal anonymiseres. Utvalget ønsker at offentlighet i rettssaken

⁸⁰ KBET 2005 Forbedring af voldtægts ofres retsstilling (Betenkning om forbedring af voldtægts ofres retsstilling - betenkning nr. 1458, 2005) punkt 2.6.1.

⁸¹ KBET 1987 nr 1102 (Betenkning om den forurettedes stilling i voldtægts- og voldssager; 1987 nr. 1102) s. 82.

⁸² KBET 1987 nr 1102 (Betenkning om den forurettedes stilling i voldtægts- og voldssager; 1987 nr. 1102) s. 83.

⁸³ Retsplejeloven § 29 d.

⁸⁴ KBET 1987 nr 1102 (Betenkning om den forurettedes stilling i voldtægts- og voldssager; 1987 nr. 1102) s. 83.

⁸⁵ Retsplejeloven § 41 e stk. 4.

ikke skal være en grunn til at ofre ikke anmelder voldtekter, og har innført en slik regel, selv om det strider med det grunnleggende offentlighetsprinsippet. Det kan på denne måten diskuteres hvorvidt den danske retten i større grad verner de fornærmede i rettssaker sammenliknet med norsk rett.

7 Hensynsbetraktninger

7.1 Innledning

Rettsreglene skal harmonisere med de verdier og hensyn som finnes på det aktuelle området. For å forstå behovet for et offentlighetsprinsipp, er det relevant å se til de hensyn som regelen begrunnes av, og de hensyn som skaper regelens unntak. Det skal i denne delen ses til de hensynene som begrunner åpenhet i seksualsaker, og deretter hensynene som begrunner lukkede dører i disse sakene. For å kunne vurdere om seksualsakene i større grad skal gå bak lukkede dører er det også relevant å se hvordan dagens bruk av sosiale medier kan påvirke offentlighetsprinsippet i seksualsakene, slik som i Bergensaken. Dette vurderes i punkt 7.4.

7.2 Hensyn som begrunner åpenhet i seksualsaker

7.2.1 Virkningen av straff

Straffelovgivningens formål er å motvirke kriminelle handlinger. Lovgiver har beskrevet straffens tilsiktede virkninger i tre deler. For det første skal straff påvirke den enkelte lovovertreder til å avstå fra å utføre nye straffbare handlinger (individualpreventive virkninger). For det andre skal straff virke avskrekkende og påvirke andre til å ikke begå lovbrudd (allmennpreventive virkninger). Det siste formålet er å bevare samfunnsorden, altså den sosiale ro.⁸⁶ For at straffelovgivningen skal ha en effekt overfor borgerne, er det en forutsetning at straffens virkninger synliggjøres for offentligheten. Dette skjer gjennom retten til å følge rettsforhandlinger. Det gir allmenheten tilgang på rettssaker og innsyn i de konsekvenser som den tiltalte påføres ved en eventuell straffeforfølgelse. Offentlighetsprinsippet synliggjør på denne måten både de individualpreventive og allmennpreventive virkningene.

7.2.2 Allmenhetens rettsfølelse

Forbrytere utgjør en stor trussel overfor borgernes sikkerhet og for den generelle samfunnsorden. Når noen utsettes for en straffbar handling, spesielt alvorlige lovbrudd som seksuallovbrudd, oppstår det et samfunnsmessig behov for å klandre og straffe den som utførte handlingen. Domstolen er et organ som på vegne av offentligheten klandrer lovbrysteren og fastsetter en straffereaksjon. Ansvar for å påføre klander har historisk sett blitt

⁸⁶ Ot.prp. nr.90 (2003–2004) s. 78.

håndtert i det offentlige rom gjennom rettssaker og straffereaksjoner. Tidligere ble dette synliggjort gjennom offentlige straffemetoder som korsfestelse, giljotiner og pisking, som tydeliggjorde den samfunnsmessige fordømmelsen av lovbruddet. Over tid har straffepraksisen utviklet seg, men prinsippet om offentlighet består. Offentlighetsprinsippet ivaretas nå gjennom retten til å følge rettsforhandlinger, referatrett og offentliggjøring av domsavgjørelser. Denne ordningen oppfyller samfunnets behov for å klandre og straffe lovbrysterne.

7.2.3 Rettssikkerhet

Offentlighetsprinsippet skal også sikre likebehandling og motvirke vilkårlig saksbehandling. Offentligheten skal ivareta den tiltaltes rettssikkerhet ved å kontrollere at det ikke skjer maktmisbruk eller justismord i straffesakene som går for retten. Seksualsaker er svært alvorlige saker, der det er viktig at tiltalte ikke dømmes uten tilstrekkelig bevis. Hensynet til tiltaltes rettssikkerhet taler for at disse sakene må gå for en åpen rett.

Samtidig er utgangspunktet for blant annet barnevernssaker og foreldretvister at nemndsmøter og rettsmøter går for lukkede dører.⁸⁷ Barnevernssaker omhandler inngrep i familielivet, som er en av de mest grunnleggende menneskerettighetene man har, jf. GrL. § 102 og EMK artikkel 8. Det kan være svært viktig med åpenhet og innsyn i slike saker, for å sikre en rettferdig behandling og øke tilliten til nemdene og domstolene.⁸⁸ Det viser at viktige og inngripende saker ikke alltid må gå for åpne dører, og at partenes rettssikkerhet likevel er i behold selv om offentligheten ikke kan kontrollere sakens behandling. Dette taler for at seksualsakene også kan gå bak lukkede dører, selv om de er inngripende og av offentlig interesse. Samtidig gjelder barnevernssakene sensitive opplysninger om barns psykiske og fysiske evne, og opplysninger om foreldre og deres evne til å ta vare på sine egne barn.⁸⁹ Departementet har dermed slått fast at hensynet til barnets beste må veie tyngre enn hensynet til offentlighetens behov for innsyn.⁹⁰ Dette begrunner behovet for lukkede dører i barnevernssakene.

⁸⁷ Lov 18. juni 2021 nr. 97 om barnevern (barnevernsloven) § 14-17 første ledd, lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) § 36-7 andre ledd og domstolloven, § 125 andre ledd.

⁸⁸ Efstad, Falch og Riiber (2023), s. 521.

⁸⁹ Efstad, Falch og Riiber (2023), s. 523.

⁹⁰ Prop. 133 L (2020–2021) punkt 20.12.4.

Det er i tillegg andre rettssikkerhetsgarantier som sikrer en forsvarlig saksbehandling på en mer effektiv måte. Tiltalte har blant annet rett på en forsvarer av eget valg. Bruk av lekmenn skal sørge for at folket gjennom en representant er med å avgjøre rettssaken.⁹¹ Tiltaltes rettssikkerhet er ikke avhengig av offentlige rettsmøter slik rettssystemet er idag. Rettssikkerhetshensynet har begrenset vekt da hensynet ikke lenger er en sentral begrunnelse for offentlighetsprinsippet.⁹²

7.2.4 Materielt riktig resultat

Kravet til et materielt riktig resultat har to betydninger. Rettsprosessen må gjennomføres slik at uskyldige blir frifunnet, og sikre at skyldige blir dømt.⁹³ Dette er viktig for å unngå justismord mot uskyldige, men også beskytte samfunnet mot lovbrøttere og forsøke å rehabilitere de kriminelle. Offentligheten overvåker om de straffeprosessuelle reglene for rettsprosessen og menneskerettighetene blir overholdt. Mediene skal med et kritisk og uavhengig blikk, kontrollere at den tiltalte blir vurdert av en domstol som er rettferdig, uavhengig og upartisk. Denne kontrollfunksjonen sikrer at domstolen følger de retningslinjer som er satt for en rettsprosess. Voldtekt og andre seksualforbrytelser er veldig alvorlige og det er svært viktig at retten kommer frem til et materielt riktig resultat i disse sakene.

7.2.5 Tillitshensynet

Åpenhet og innsyn i straffesaker bidrar til å styrke borgerens tillit til rettssystemet. Ved synliggjøring av de metoder domstolen bruker i straffeforfølgningen og de strenge kravene som må følges i prosessen, oppfattes denne maktbruken som legitim. Å belyse offentlige tjenestemenn sine oppgaver og at disse utføres på en kompetent måte, viser borgerne at de kan stole på de som utøver makt ved å pålegge straff.⁹⁴ Det kan være vanskelig å bevise at man har blitt utsatt for et overgrep, da disse ofte skjer i det private rom. Det kan føre til flere henleggelse og frifinnelse enn i andre straffesaker. Dette understrekes av Voldtektsutvalgets utredning fra 2008 der det uttales at «frifinnelsesprosenten er meget høy i voldtektssaker», der disse sakene ender med frifinnelse «tre ganger så ofte som i andre typer lovbrudd». Utvalget

⁹¹ Aarli, Ragna, Dokumentoffentlighet i straffesaker; En utredning for Justis- og beredskapsdepartementet 28. februar 2021, s.43.

⁹² Myhrer (2001) s. 107.

⁹³ Rui, Jon Petter, «Straffeprosessen i perspektiv», Jussens Venner, (2014), s. 382 flg. på side 394.

⁹⁴ Aarli, Ragna, Dokumentoffentlighet i straffesaker; En utredning for Justis- og beredskapsdepartementet, 28. februar 2021, s. 44.

anslår videre at under 1 % av alle gjerningsmenn blir domfelt.⁹⁵ Rettens legitimitet i disse sakene kan dermed diskuteres å være lav. Det blir derfor spesielt viktig med åpenhet for å sikre borgernes tillit til rettssystemets behandling.

En straffeprosessuell regel som kan gjøre at fornærmede og andre vitner føler seg ivaretatt og øker tilliten til domstolen, er straffeprosessloven § 134 første ledd.⁹⁶ Etter bestemmelsen kan bevisførsel om et vitnes vandel som brukes for å «svekke eller styrke et vitnes troverdighet» kun finnes sted i den utstrekning retten tillater det. Det gjelder også bevisførsel om et vitnes «tidligere seksuelle adferd».⁹⁷ Regelen tar sikte på å beskytte vitner mot «pågående og lite hensynsfull eksaminasjon».⁹⁸

7.3 Hensyn som begrunner lukkede dører i seksualsaker

7.3.1 Påkjenningen for partene

Seksualsaker medfører ofte en stor belastning for de involverte da de berører svært personlige forhold og sensitive opplysninger. Belastningen kan skyldes en følelse av skam og skyld skapt av samfunnets holdninger. Partene kan frykte stigmatisering og fordommer fra publikum eller pressen. Det kan og være en påkjenning å avgi forklaring i retten om en traumatiserende hendelse en påstår å ha blitt utsatt for. Partene må avgi og høre detaljerte beskrivelser av intime og private hendelser, som kan skape et press og ubehag for noen som allerede står i en sårbar situasjon. Det å forklare seg om vonde opplevelser foran tilskuere og presse kan oppleves som en ny krenkelse og forsterke den psykiske belastningen. Mediedekning kan også føre til ytterligere press og belastning for partene. Dette er et tungtveiende hensyn som taler for å lukke dørene i seksualsaker.

7.3.2 Tillit til rettssystemet

Partenes tillit til rettssystemet er også nødvendig for å sikre en rettferdig og forsvarlig rettergang. Dette gjelder både for å oppnå et materielt riktig resultat, men også av hensyn til partenes rettssikkerhet. Partene er i en sårbar og utsatt posisjon og bør føle seg ivaretatt av

⁹⁵ NOU 2008: 4 s. 12.

⁹⁶ Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) § 134 første ledd.

⁹⁷ Straffeprosessloven § 134 første ledd annet punktum.

⁹⁸ Ot.prp. nr.35 (1978–1979) s. 151.

rettssystemet. Det kan som nevnt være utfordrende å både anmelde seksuallovbrudd og være i retts sak som omhandler seksuelle handlinger man påstår å ha blitt utsatt for. For at flere skal velge å anmelde seksuelle overgrep, som eventuelt kan føre til en domstolsbehandling, må retten kunne ivareta de fornærmede i sakene som går for retten. Dersom partene føler seg trygge og ivaretatt når de avgir sin forklaring, kan det være lettere å fortelle om sakens detaljer selv om den inneholder svært intime opplysninger. Hvis partene ønsker å lukke dørene, kan dette vært et tiltak for å fremme partenes tillitsfølelse.

7.3.3 Materielt riktig resultat

Samtidig som hensynet til å oppnå et materielt riktig resultat taler for at seksualsaker skal gå for åpne dører, kan det også trekke i motsatt retning. For at retten skal kunne oppnå et materielt riktig resultat må alle bevis som finnes i saken legges frem for retten. Seksuelle handlinger skjer som oftest i det private rom, uten vitner eller andre til stede. Følgelig blir det ofte få bevis i sakene, og fornærmedes og tiltaltes ord står gjerne mot hverandre.

Forklaringene blir de mest sentrale bevisene for skyldspørsmålet, og de må få frem sakens detaljer og partenes opplevelse av hendelsen. Dette forutsetter trygge rammer i retts saken, der partene har mulighet til å forklare seg om hendelsen uten forstyrrelser eller ytre påvirkning. En åpen retts sak innebærer at hvem som helst kan overvære en retts sak, også pressen som ofte publiserer opplysninger fra retts saken, med visse begrensninger. Det kan gjøre det mer utfordrende for partene å forklare seg om sakens detaljer. Dette kan videre ha en innvirkning på om retten kommer frem til et materielt riktig resultat.

7.4 Offentlighetsreglene i lys av dagens bruk av sosiale medier

Sosiale medier er digitale plattformer og nettsider der brukere kan skape, dele og samhandle innhold. Dagens samfunn er i stor grad påvirket av sosiale medier. Undersøkelser viser at 88 prosent av nordmenn mellom 16 og 79 år bruker sosiale medier.⁹⁹ Dagens bruk av sosiale medier kan utfordre offentlighetsreglene på flere nivåer. Med den raske og enkle spredningen av informasjon på sosiale medier, blir det viktigere å balansere hensynet til åpenhet og beskyttelse av privatlivet. Sensitive opplysninger og partenes identitet kan nå et stort

⁹⁹ Statistisk sentralbyrå, «Ni av ti nordmenn bruker sosiale medier», 1.mars 2023, <https://www.ssb.no/teknologi-og-innovasjon/informasjons-og-kommunikasjonsteknologi-ikt/statistikk/bruk-av-ikt-i-husholdningene/artikler/ni-av-ti-nordmenn-bruker-sosiale-medier> (lest 9.12. 2024).

publikum på kort tid, slik som i Bergensaken. Når innholdet er publisert på nett vil det være tilgjengelig for allmennheten i lang tid, som kan være belastende for partene i saken. Dette reiser spørsmål om domstolen og offentlighetsreglene er tilpasset dagens bruk av sosiale medier.

På den ene siden kan det argumenteres for at bruken av sosiale medier kan være problematisk for utgangspunktet om offentlighet i rettspleien. Dette ble satt på spissen i Bergensaken. Saken fikk navnet «TikTok-rettssaken» på grunn av den omfattende oppmerksomheten den fikk på blant annet plattformen TikTok. Dette medførte en belastning for både den fornærmede og de tiltalte, som fikk saken sin spredt rundt på sosiale medier. Ukontrollert spredning av informasjon kan føre til rykter og feilinformasjon om saken. Slike hendelser kan svekke tilliten til domstolen, og mulig avskrekke andre fra å anmelde voldtekt av frykt for eksponering.

I Hemsedalsaken¹⁰⁰ ble navnene på de tiltalte delt på sosiale medier av den fornærmede, til tross for at domstolen hadde frikjent dem for voldtekt. Dette førte til at saken ble omdiskutert i sosiale medier, og de frikjente mennene ble utsatt for trusler og fordømmelse. Sammen med Bergensaken viser dette hvordan informasjon fra seksualsaker raskt sprer seg på sosiale medier, noe som kan utfordre domstolens legitimitet og svekke tilliten til domstolen. Domstolloven § 131a, som forbyr fotografering og filmopptak under rettssaker, viste seg i denne saken å ikke være tilstrekkelig avskrekkende for å forhindre slik spredning i Bergensaken.

På den andre siden kan det argumenteres for at offentlighetsreglene ikke utfordres av sosiale medier. Lovgiver har som nevnt nedlagt forbud mot fotografering, film- og lydopptak under rettssaker i dl. § 131 a. Høyesterett har uttalt at formålet bak forbudet blant annet er å «hindre at forhandlingene i retten forstyrres» (...) og «for å kunne hindre offentliggjøring av opptaket».¹⁰¹ Forbudet skal og sikre vern mot «identifisering gjennom fotografering» og mot å bli avbildet i «situasjoner med redusert selvkontroll».¹⁰² Regelen skal på denne måten verne partenes personvern under rettsaken, og forhindre en slik spredning på sosiale medier som utviklet seg i Bergensaken.

¹⁰⁰ LB-2015-85818.

¹⁰¹ HR-2022-2106-A avs. 43.

¹⁰² Rt-2004-510 avs. 24.

En spredning av sakens opplysninger og partenes identitet har ikke vært særlig problematisk i tidligere voldtektssaker. En mulig begrunnelse kan være at sosiale medier ikke har hatt en så stor rolle i samfunnet tidligere. Men det kan også begrunnes av at saken i seg selv ble sett på som så alvorlig at den fikk mye oppmerksomhet i sosiale medier, som ble forsterket av spredningen av bilder og videoer fra rettssalen. Det kan på denne måten stilles spørsmål om denne spredningen var et engangstilfelle for denne saken, eller om det kan bli et problem for andre voldtektssaker.

8 Bør seksualsaker i større grad behandles bak lukkede dører?

8.1 Innledning

Etter gjeldende rett kreves det tungtveiende grunner for å beslutte at seksualsaker skal behandles bak lukkede dører. Dette begrunnes av at offentlighetsprinsippet står sentralt i rettssystemet og skal ivareta viktige samfunnsverdier. Likevel kan prinsippet komme i konflikt med fornærmedes behov for skjerming i slike saker. Seksualsaker har fått økende oppmerksomhet som et betydelig samfunnsproblem. Dette tydeliggjør behovet for tiltak som både forebygger seksuelle overgrep og ivaretar ofrene. Denne økte oppmerksomheten omfatter også domstolens behandling av sakene, som ofte får omfattende mediedekning. I tillegg diskuteres voldtektssaker på sosiale medier, der sakene vekker sterke følelser og frustrasjon hos mange. For partene som allerede befinner seg i en sårbar situasjon, kan slik eksponering oppleves som en betydelig tilleggsbelastning. I tilknytning til dette reises spørsmålet om seksualsaker i større grad bør behandles bak lukkede dører av hensyn til privatlivets fred. Dette kapittelet tar for seg rettspolitiske betraktninger rundt denne problemstillingen. Det presenteres både argumenter for og mot økt bruk av lukkede dører i seksualsaker. Avslutningsvis foretas det en generell avveining mellom offentlighetsprinsippet og hensynet til privatlivets fred i seksualsaker.

8.2 Argumenter for økt bruk av lukkede dører

Det kan på den ene siden argumenteres for at seksualsakene i større grad burde gå bak lukkede dører enn det som følger av gjeldende rett. Partene i seksualsakene må gi detaljerte beskrivelser av de seksuelle handlingene og hvordan dette opplevdes for dem. Det innebærer ofte grundige og intime beskrivelser av egen kropp og seksualitet. Sakene omfatter også ofte bruk av tvang, trusler eller misbruk av noen som ikke kan motsette seg slike handlinger. Det kan dermed være belastende for den fornærmede å avgi en slik forklaring for en åpen rett med eventuelle tilskuere. Klare lovregler som gjelder skjerming av de fornærmede kan redusere denne belastningen. Det kan også føre til at terskelen for å anmelde seksuallovbrudd blir lavere, da reglene verner de fornærmede mot en offentlig eksponering i saken. Dette taler for klare offentlighetsregler som gir den fornærmede i seksualsaker mulighet til å lukke dørene, slik som i dansk rett.

Frykt for eksponering på sosiale medier kan medføre en ytterligere belastning for partene. Dette ble tydelig illustrert i Bergensaken. Undertegnede har i forbindelse med denne oppgaven vært i kontakt med den fornærmede i gruppevoldtektssaken i Bergen. Hun har stilt opp til intervju under forutsetning om anonymitet, og delt sine opplevelser rundt rettens behandling av saken hennes. Før rettssaken ble hun forsikret om at retten hadde flere prosedyrer som skulle sikre at hun ble ivaretatt i retten. Hun fikk også en oppfatning av at mobiltelefoner fra eventuelle tilskuere skulle samles inn. Dette ble imidlertid ikke gjennomført som forventet. Det var et stort antall tilskuere i rettssalen, som skapte en klaustrofobisk følelse for henne. Tingretten fremsto som ute av stand til å håndtere tilskuermengden, og mobiltelefoner ble ikke samlet inn som forutsatt. Spredning av bilder og videoer fra rettssalen utgjorde en betydelig tilleggsbelastning for henne, utover påkjenningen av å ha en voldtektssak for retten. Videre forteller hun at hun tror det hadde vært svært annerledes om saken hadde gått bak lukkede dører fra start, eller på et tidligere stadium under rettens behandling av saken. Hun opplevde manglende ivaretagelse fra rettssystemet og uttaler at dersom hun hadde vært klar over hvordan saken ville utspilt seg, ville hun valgt å ikke anmelde saken. I tilknytning til dette uttrykker hun bekymring for at det som utspilte seg i hennes sak kan virke avskrekkende og resultere i at færre velger å anmelde voldtektssaker, i frykt for tilsvarende eksponering.¹⁰³ Den fornærmedes beskrivelse av rettens behandling av saken hennes taler for at lukkede dører i større grad ivaretar de fornærmede i seksualsakene.

Uttalelser i forarbeidene kan også tale for en tilnærming som i større grad skjermer de fornærmede i seksualsakene. Det uttales at privatlivet er «et sentralt element både i den personlige integritet og personvernet (...)». Det gis videre uttrykk for at privatlivet i utgangspunktet «bør være fri for både regulering og innsyn fra det offentlige».¹⁰⁴ Offerutvalget uttaler i en utredning om fornærmedes stilling i rettspleien at retten er «tillagt en betydelig frihet til å beslutte at dørene skal lukkes for å beskytte de impliserte i saken mot påkjennning ved en offentlig rettsforhandling». Og at det bør «tas sterkere hensyn til offerets privatliv enn man har gjort i en del voldssaker». Utvalget påpeker at det i større utstrekning bør besluttes lukkede dører og eller referatforbud for «den del av saken der det blir lagt fram sterkt belastende opplysninger om fornærmede».¹⁰⁵

¹⁰³ Fra en anonym samtale med den fornærmede i gruppevoldtektssaken 12. november 2024.

¹⁰⁴ Prop. 147 L (2012–2013) s. 15.

¹⁰⁵ NOU 1992:16 s. 38.

Rettsikkerheten til den tiltalte baserer seg ikke utelukkende på at rettssaken går for åpne dører. Rettssystemet har andre mekanismer som er egnet til å ivareta den tiltaltes rettsikkerhet. Dette illustreres av blant annet offentlighetsbegrensningene i barnevernssaker og foreldretvister. Slike saker berører grunnleggende menneskerettigheter, hvor inngrep som omsorgsovertagelse har alvorlige konsekvenser for partene. Departementet uttaler at barnevernssaker som nemda behandler er saker om «inngripende tiltak i foreldres og barnas liv». Det uttales videre at det i slike saker kan være viktig med transparens og at pressen har innsyn i hvordan sakene behandles.¹⁰⁶ Det samme må også gjelde for barnevernssakene som går for domstolen. Sakene inneholder sensitive opplysninger om partenes privatliv, som gjør at de skal holdes bak lukkede dører.¹⁰⁷ Dette illustrerer at saker som er svært inngripende i borgernes rettsstilling og er av offentlig interesse ikke må gå for en åpen rett. Dette understøtter argumentet for at seksualsaker også bør kunne behandles bak lukkede dører.

En mulig tilnærming som i større grad ivaretar de fornærmedes interesser, er en praksis som innebærer at kun pressen får tilgang på seksualsakene. Mediene får på denne måten utført sin kontrollfunksjon ved å følge rettsforhandlingene, og refereringen fra rettssakene er i tråd med pressens etiske retningslinjer for omtale av straffesaker. Allmennheten blir gjennom mediens tilgang opplyst om sakene og domstolens reaksjoner på seksuallovbruddene. For de fornærmede innebærer dette redusert belastning for offentlig eksponering knyttet til tilskuere i rettssalen.

8.3 Argumenter mot økt bruk av lukkede dører

Det er også en rekke argumenter som tilsier at seksualsakene ikke bør behandles bak lukkede dører i større grad enn det som følger av dagens rettstilstand. Offentlighetsprinsippet spiller en viktig rolle i straffesakene retten behandler. Det er et grunnleggende demokratisk prinsipp, som skal sikre kontroll av statens myndighetsutøvelse ved illeggelse av straff. Prinsippet skal ivareta flere sentrale hensyn, særlig rettens legitimitet og tillit til domstolen. Det skal derfor mye til for å nedlegge offentlighetsbegrensninger i straffesaker. Det vil for de aller fleste være en påkjenning å stå i en straffesak og måtte avgi forklaring om en ubehagelig opplevelse,

¹⁰⁶ Prop. 133 L (2020-2021) punkt 20.12.4.

¹⁰⁷ Prop. 133 L (2020-2021) punkt 20.12.4.

særlig et seksuelt overgrep. Det er likevel svært viktig at disse forklaringene er så detaljerte som mulig, for at retten skal kunne komme frem til et materielt riktig resultat. For at allmennheten og særlig mediene skal kunne utføre sin vesentlige kontrollfunksjon, må offentligheten også ha tilgang på disse forklaringene.

Det er uttrykt et generelt ønske om å sette søkelys på voldtekt som samfunnsproblem. Voldtektsutvalget ble i februar 2023 oppnevnt til å utrede problemstillinger som gjelder forebygging og straffeforfølgning av voldtekter.¹⁰⁸ Når det er uttrykt et slikt ønske må det også innebære at mediene kan rette oppmerksomhet mot disse forbrytelsene. For at allmennheten skal kunne opplyses om hendelsene og domstolens reaksjon, betinger det en tilgang på rettssakene og en referatrett fra disse. Dette argumentet taler sterkt for at offentlighetshensynet veier tyngre enn hensynet til privatlivets fred i seksualsakene.

Publikums tilstedeværelse, sammen med pressen, er viktig som en korrigerende faktor for pressens framstilling av saken.¹⁰⁹ Borgerne skal ha rett til å danne sin egen oppfatning av saken og straffereaksjonen. Hvis mediene er alene om å ha tilgang på seksualsakene, blir det svært viktig at innholdet i sakene presenteres korrekt, da befolkningen ikke kan kontrollere medienes framstilling. Borgerne mister også den grunnlovfestede retten til å følge rettsforhandlinger i straffesaker. Norsk straffeprosess bygger på muntlighetsprinsippet og bevisumiddelbarhetsprinsippet.¹¹⁰ Bevisene i en straffesak skal føres muntlig og umiddelbart for den dømmende rett. Dette skal først og fremst ivareta tilliten til rettssystemet. Dommerne og tilskuerne skal kunne følge de bevis som fremlegges for retten. Dette skal gi de mulighet til å danne et direkte inntrykk av påliteligheten av det som blir presentert, dermed danne seg et bilde av om den tiltalte er skyldig. En offentlighetsbegrensning for borgerne i seksualsakene innebærer en innskrenkning i denne retten. En slik tilnærming kan være i strid med grunnleggende straffeprosessuelle prinsipper. Dette taler mot en praksis som kun gir pressen tilgang på seksualsakene.

Når det gjelder å føre barnevernssaker bak lukkede dører legger departementet til grunn at hensynet til privatlivets fred og barnets beste veier tyngre enn offentlighetshensynet. Sakene

¹⁰⁸ NOU 2024: 4 s. 13.

¹⁰⁹ Bøhn (2013) s. 541.

¹¹⁰ Straffeprosessloven § 278 jf. 302 og f.eks. § 278 og § 290.

gjelder partenes privatliv der sensitive opplysninger fremlegges for retten.¹¹¹ Dette gjør at barnevernssakene holdes bak lukkede dører. Særlig hensynet til at de sensitive opplysningene gjelder mindreårige er avgjørende for presumsjonen om lukkede dører i disse sakene. Det samme hensynet er tatt i seksualsakene som gjelder mindreårige, der det er en presumsjon om lukkede dører. Dette trekker i retning av at seksualsakene som ikke gjelder mindreårige, i utgangspunktet ikke skal holdes bak lukkede dører.

Norsk rett har flere bestemmelser som skal ta hensyn til de fornærmede i straffesaker. Dette kan tyde på at det ikke er behov for å lukke dørene i alle voldtektssaker, da rettsreglene skal ta hensyn til de fornærmede. Straffeprosessen har som nevnt bestemmelser som skal beskytte vitner om lite hensynsfull eksaminasjon, se blant annet straffeprosessloven § 134. De fornærmede i seksualsaker kan ikke bli utspurt om tidligere seksuell adferd eller liknende, som kan være svært utleverende og sårbart. Det finnes også regler som skal forhindre offentliggjøring av sakens opplysninger på en måte som krenker partene. Pressens retningslinjer for publisering og identifisering av parter i straffesaker skal sikre at pressen opptrer hensynsfullt og varsomt overfor partene. Blant annet gjøres dette ved at pressen er tilbakeholden når det gjelder bruk av klare identifikasjonstegn på personer som omtales i forbindelse med klanderverdige eller straffbare forhold.¹¹² Domstolloven § 131a om forbud mot video- og bildebevis skal forhindre spredning av bilder og videoer fra rettssalen. Klare reaksjoner på brudd, bidrar til at fotoforbudet blir overholdt. Dette taler for at dagens rettsregler ivaretar de fornærmede, og at dørene ikke skal lukkes mer enn det som følger av dagens rettstilstand.

Retten kan også iverksette andre tiltak som skal ta hensyn til den fornærmede under rettssaken. Tilskuere kan for eksempel bli adskilt fra den fornærmede under forklaringen og observere rettssaken fra et annet rom med lyd eller bildeoverføring. Den fornærmede kan på denne måten forklare seg i saken uten å være direkte påvirket av tilskuerne. Dersom det er video- eller bildebevis i sakene, føres disse som regel bak lukkede dører av hensyn til den fornærmedes privatliv. Et annet tiltak som kan forhindre uønsket spredning av sakens opplysninger på sosiale medier, er tydeligere regler mot mobilbruk i retten og konsekvenser for brudd på dette. Det er ikke vanlig prosedyre med mobilinnsamling i retten slik den er i

¹¹¹ Prop. 133 L (2020–2021) punkt 20.12.4.

¹¹² Se Vær-varsom plakaten punkt 4.7 første setning.

dag. En mer gjennomført prosedyre for dette i saker med risiko for slik spredning, kan forhindre ukontrollert spredning av sakens opplysninger. At retten har flere slike tiltak som kan benyttes fremfor lukkede dører, taler mot en økt bruk av lukkede dører i seksualsakene.

8.4 Avveining mellom offentlighets hensynet og hensynet til privatlivets fred

Det er mange argumenter som taler for at seksualsaker i større grad burde behandles bak lukkede dører av hensyn til privatlivets fred. Argumentene som underbygger offentlighet i disse sakene fremstår imidlertid som mer tungtveiende. Offentlighetsprinsippets stilling og de hensyn som begrunner åpenhet blir avgjørende for dette synspunktet. I seksualsaker kan rettens legitimitet diskuteres å være lav. Offentlighet blir særlig viktig i disse sakene for å skape tillit til rettssystemet. Mediene spiller en sentral rolle i å belyse voldtekt som et samfunnsproblem. For at mediene skal kunne formidle informasjon fra disse sakene, forutsetter det tilgang på retts sakene. Videre må borgerne ha mulighet til å følge rettsforhandlingene slik at de kan sette seg inn i aktuelle straffesaker og danne en selvstendig oppfatning av hvordan rettssystemet behandler slike saker.

Noen saker kan av særskilte grunner være aktuelle å behandle bak lukkede dører. Rettspraksis viser at retten velger å lukke dørene i de sakene der det er nødvendig for å sikre den fornærmedes privatliv. Særlig to dagsaktuelle saker illustrerer at saker som er av stor offentlig interesse kan gå bak lukkede dører dersom dette er nødvendig for å ivareta privatlivets fred. De fornærmede i Frostasaken fikk forklare seg bak lukkede dører, og fengslingsmøtet mot Marius Borg Høyby ble holdt lukket av hensyn til den fornærmede. Dørene ble også lukket i flere av de nevnte lagmannsretts- og tingrettsavgjørelsene. I flere av disse sakene fikk pressen likevel tilgang på rettsforhandlingene, selv om publikum ble utstengt fra retts salen. Dette illustrerer at retten bruker lukkede dører som et tiltak for å ivareta privatlivets fred, men at pressen ofte gis tilgang til rettsmøtene.

Det er viktig at retten tar hensyn til fornærmedes privatliv i seksualsakene. Det bidrar til å skape tillit til rettssystemet og tilrettelegger for at ofre for seksuelle overgrep ønsker å anmelde slike handlinger. Retten kan iverksette tiltak for å ivareta fornærmedes interesser, herunder anonymisering, forbud mot fotografering kombinert med en prosedyre for innsamling av mobiltelefoner ved behov, og adskille tilskuere fra den fornærmede under forklaringen. Slike tiltak kan ivareta fornærmedes privatliv samtidig som det tilfredsstill

offentlighetens behov for innsyn i seksualsekne. Domstoloven § 125 første ledd bokstav b stiller krav om at de aktuelle hensynene i saken «krever» at retten lukker dørene. I mange seksualsekne kan hensynet til privatlivets fred ivaretas gjennom mindre inngripende tiltak enn lukkede dører. Det er dermed ikke sterke holdepunkter for en praksis som helt eller delvis lukker dører i alle seksualsekne. Offentlighetshensynet veier ofte tyngre enn hensynet til privatlivets fred i seksualsekne, noe som blir avgjørende for domstolsbehandlingen. Det er dermed mye som tilsier at seksualsekne ikke bør behandles bak lukkede dører i større grad enn det som følger av dagens rettstilstand.

Kildeliste

Norske lover:

- 1814 Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges grunnlov (Grunnloven- Grl.)
- 1915 Lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene (Domstolloven- dl.)
- 1981 Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven- stprl.)
- 2005 Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (Straffeloven- strl.)
- 2005 Lov 17. juni 2005 nr. 90 om mekling og rettergang i sivile tvister (Tvisteloven- tvl.)
- 2021 Lov 18. juni 2021 nr. 97 om barnevern (Barnevernsloven)

Norske lovforarbeider:

- Ot.prp. nr. 1 (1910) *Om utfærdigelse av love om domstolene og rettergangsmaaten i tvistemaal*
- Ot.prp. nr.35 (1978–1979) *Om lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffesakloven)*
- NOU 1992: 16 *Sterkere vern og økt støtte for kriminalitetsofre*
- Ot.prp. nr.55 (1997–1998) *Om lov om endringer i rettergangslovene m.m. (kildevern og offentlighet i rettspleien)*
- Ot.prp. nr.90 (2003–2004) *Om lov om straff (straffeloven)*
- NOU 2008: 4 *Fra ord til handling – Bekjempelse av voldtekt krever handling*

Ot.prp.nr.22 (2008–2009)	<i>Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)</i>
Prop. 147 L (2012–2013)	<i>Endringer i straffeprosessloven mv. (behandling og beskyttelse av informasjon)</i>
Prop. 133 L (2020–2021)	<i>Lov om barnevern (barnevernsloven) og lov om endringer i barnevernloven</i>
NOU 2022: 9	<i>En åpen og offentlig samtale – Ytringsfrihetskommisjonens utredning.</i>
NOU 2024: 4	<i>Voldtekt – et uløst samfunnsproblem</i>

Danske lover og lovforarbeider:

2024	Lov nr. 1160 af 11. mai 2024 om rettens pleje (LBKG 2024-11-05 nr 1160, retsplejeloven)
KBET 1987 nr 1102	<i>Betænkning om den forurettedes stilling i voldtægts- og voldssager; 1987 nr. 110</i>
KBET 2005	<i>Betænkning om forbedring af voldtægtsorfres retsstilling - betænkning nr. 1458, 2005</i>

Internasjonale kilder:

Konvensjoner:

- 1950 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 4. november 1950, (Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen - EMK)
- 1966 International Covenant on Civil and Political rights, 16. desember 1966 (SP-konvensjonen)

Avgjørelser fra Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD):

Moser mot Østerrike [J] no. 12643/02, ECHR:2006:0921JUD001264302

Krestovskiy mot Russland [J] no.14040/03, ECHR:2010:1028JUD001404003

Mraović mot Kroatia [GC] no. 30373/13, ECHR:2021:0409JUD003037313

Rettsavgjørelser:

Norske rettsavgjørelser:

Avgjørelser fra Norges Høyesterett:

Rt-1987-406 (Horekundesaken)

HR-2001-19

Rt-2002-1526

Rt-2002-151

Rt-2003-1358

Rt-2003-1183

Rt-2004-510

Rt-2007-521

Rt-2007-518

HR-2011-824-U

HR-2013-641-A

HR-2017-832-U

HR-2019-568-A

HR-2022-2106-A

Avgjørelser fra lagmannsrettene:

LG-2006-171247-1

LB-2015-85818

LB-2017-62837

LB-2021-18721

LG-2023-101772

Avgjørelser fra tingrettene:

TNHER-2018-194021-1 (Nord Troms tingrett)

22-128059MED-THOD/MEDS (Bergen tingrett - kjennelse om lukkede dører)

THOD-2022-128059

23-181822MED-TTRO/TSTE (Frosta-saken – Trøndelag tingrett, kjennelse om lukkede dører)

Statistikk og retningslinjer:

Dyrstad, Jørgensen Marlene Kari, Stene, J. Reid, «Anmeldte seksuallovbrudd i endring?», Statistisk sentralbyrå, 8. desember 2022 <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/kriminalitet-og-rettsvesen/artikler/anmeldte-seksuallovbrudd-i-endring>

«Ni av ti nordmenn bruker sosiale medier» Statistisk sentralbyrå, 1. mars. 2023 <https://www.ssb.no/teknologi-og-innovasjon/informasjons-og-kommunikasjonsteknologi-ikt/statistikk/bruk-av-ikt-i-husholdningene/artikler/ni-av-ti-nordmenn-bruker-sosiale-medier>

«Anmeldte lovbrudd og ofre» 31.mai 2024, Statistisk sentralbyrå, <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/kriminalitet-og-rettsvesen/statistikk/anmeldte-lovbrudd-og-ofre>

Pressens faglige utvalg, «Vær Varsom-plakaten» <https://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-varsom-%20plakaten/>

Personlig kommunikasjon:

Anonym samtale 2024

Anonym samtale med den fornærmede i Bergensaken, 12. november 2024, meldingskorrespondanse og telefonsamtale. Innhentet samtykke.

Utredninger og rapporter:

Aarli, Ragna, Dokumentoffentlighet i straffesaker; En utredning for Justis- og beredskapsdepartementet, 2021

Domstoladministrasjonens rapport om «Allmenn offentliggjøring av rettsavgjørelser», 18. desember 2020

Litteratur:

- Aall 2021 Aall, Jørgen, *Rettsstat og menneskerettigheter 2*, 1. utg., Fagbokforlaget, 2021
- Aarli 2010 Aarli, Ragna, *Offentlig rettergang – publikums adgang til innsyn i og omtale av straffesaker*, 1. utg., Cappelen Akademiske Forlag, 2010
- Bøhn 2013 Bøhn, Anders, *Domstolloven - lov 13. august 1915 nr. 5 om domstolene: kommentarutgave*, 2. utg., Universitetsforlaget, 2013
- Efjestad, Falch og Riiber 2023 Efjestad, Jon Sverdrup, Mathias Røer Falch og Trine Christin Riiber, *Barnevernssaker i domstol og nemnd*, Universitetsforlaget, 2023
- Fliflet 2015 Fliflet, Arne, «Rettsikkerhet og media – besværlige sengekamerater», *Jussens Venner* (2015), s-89-98, DOI: <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3126-2015-01-02-06>
- Graver 2008 Graver, Hans Petter, «Vanlig juridisk metode? Om rettsdogmatikken som juridisk sjanger», *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, (2008) s. 149 flg, DOI: <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3096-2008-02-01>

- Jacobsen 2019 Jacobsen, Jørn, *Valdtektsstraffebudet – gjeldande rett og spørsmålet om reform*, Fagbokforlaget, 2019
- Kolsrud 2002 Kolsrud, Kjetil, *Dørene lukkes – om offentlighet i domstolene*, Cappelen Akademisk Forlag, 2002
- Myhrer 2001 Myhrer, Tor-Geir, *Personvern og samfunnsforvar*, Cappelen Akademisk Forlag, 2001
- Mæhle 2005, Mæhle, Synne Sæther, «Gjelder det andre regler for rettslig argumentasjon i rettsdogmatikken enn for domstolene?» *Jussens Venner* (2005) s. 329 flg. DOI: <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3126-2004-05-06-04>
- Rui 2014 Rui, Jon Petter, «Straffeprosessen i perspektiv», *Jussens Venner*, (2014), s.382-443, DOI: <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3126-2014-06-02>